

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta
Katedra antropologie a zdravotní péče

Bc. Romana Blahová

II. ročník – prezenční navazující studium

Obor: Učitelství českého jazyka a výchovy ke zdraví pro 2. stupeň ZŠ

**Motivace vzdělávání seniorů, univerzity třetího věku,
možnosti a aspekty jejich edukace**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. et Mgr. Jitka Tomanová, Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. et Mgr. Jitky Tomanové, Ph.D. a všechny použité literární a odborné zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

.....

V Olomouci dne

.....

Romana Blahová

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. et Mgr. Jitce Tomanové, Ph.D. za odborné vedení, konzultace a cenné rady, které mi v průběhu vedení práce poskytovala. Dále děkuji všem respondentům za ochotu a čas věnovaný při vyplnění dotazníku.

.....

V Olomouci dne

.....

Romana Blahová

Obsah

I. Teoretická část	5
1 Úvod	6
1.1 Demografický vývoj v České republice v oblasti stárnutí	8
2 Pojem stáří	11
2.1 Změny ve stáří	12
2.1.1 Role seniora.....	13
2.1.2 Negativní jevy ve stáří.....	15
3 Motivace, schopnost učení ve stáří	17
3.1 Teorie motivace	20
3.2 Životní potřeby ve stáří.....	22
4 Celoživotní vzdělávání občanů jako výchova ke stáří	24
4.1 Gerontopedagogika.....	27
5 Možnosti vzdělávání seniorů	29
5.1 U3V jako nejvýznamnější činitel podílející se na vzdělávání seniorů.....	31
5.2 Akademie třetího věku (ATV).....	32
5.3 Kluby důchodců a seniorská centra	33
6 Aspekty seniorského vzdělávání	34
6.1 Cíle edukace ve třetím věku	35
6.2 Metody vzdělávání, funkce, faktory edukace.....	36
6.3 Osobnost učitele při seniorském vzdělávání	39
II. Empirická část	42
7 Analýza a interpretace výsledků praktické části	43
7.1 Cíl práce a dílčí úkoly.....	43
7.2 Charakteristika souboru	43
7.3 Metodologie výzkumu	44
7.4 Charakteristika organizace.....	45
7.5 Výsledky šetření	47
8 Závěr a diskuze	70
8.1 Využití poznatků v praxi	73
9 Souhrn	74
10 Summary	75
11 Seznam tabulek a grafů	76
12 Použité odborné zdroje	77
13 Seznam příloh	80

I. Teoretická část

*„Netoužíme po věčnosti, ale nechceme se dočkat chvíle,
kdy naše činy a věci náhle úplně ztratí smysl.
V takové chvíli se ukáže prázdnota, jež nás
obklopuje.“*

Antoine de Saint Exupéry

*„Stárnutí není nic jiného než zlovyk,
na který opravdu zaměstnaný člověk
nemá čas.“*

Maurois André

1 Úvod

Zastoupení seniorů naší populace roste. Česká republika je jednou z těch zemí, kde seniorská složka stoupá velmi rychle a podle statistických údajů budeme mít za čtyřicet let téměř čtyřicet procent populace seniorů. Tyto a další údaje nás nutí zamyslet se nad navstávajícím problémem, vysoká politika se snaží v oblasti sociální vymyslet reformu, která by se s tímto faktorem vypořádala, ale proč nezačít u samotných seniorů. Stáří neznamena pouze nemoc, chudoba, osamělost a strádání. Péčí samých o sebe mohou senioři mnohému pomoci, mohou odvrátit, nebo alespoň zmírnit příznaky senility a být co nejdéle začleněni do společnosti, orientovat se v ní a být tedy i pro ni přínosem, a hlavně proto jsem si vybrala toto téma jako aktuální společenský problém a rozvíjející se fenomén současné doby.

Výchova a vzdělávání provázejí lidská pokolení již od nepaměti. Jejím cílem je vytvořit takové podmínky a vzdělávací příležitosti, aby lidé samotni cítili potřebu se vzdělávat a zdokonalovat se, bez toho, aby k tomu byli jakýmkoliv způsobem nuceni a nabádáni.

Obecně přijatelná definice stáří neexistuje, je ohraničováno a určováno především kalendářním věkem, a to když se člověk dožije 65let, ale i tak je považován za starého dle toho, jak starým se cítí být on sám (Šemberová, Bláha, 2004). Dobré zdraví, sociální kontakty a přiměřené finanční zdroje považují senioři za nejdůležitější hodnoty. Významné místo je přisuzováno také vzdělávání, a proto senioři a celé jejich skupiny usedají zpátky do univerzitních lavic, aby se znovuvzdělávali, a tito představují obrovskou vitální skupinu s obrovskou sociální potencií (Šemberová, Bláha, 2002).

Senior, který se učí, se učí také efektivněji vyrovnávat s nejrůznějšími omezeními i s novými podněty, které jej potkávají, méně se poddává svým problémům, které vyvstávají ze zdravotních a věkových omezení. Přípravou na stáří se tak míní i výběr vhodných alternativních aktivit v rámci substituční teorie požadující zaplnění prostoru uvolněného penzionováním, řešení bytové situace se zajištěním co nejkvalitnějších a nejméně náročných podmínek, vytváření materiální situace (Müllpachr, 2004).

Programy vysokých škol, ale i jiné instituce nabízející toto vzdělávání starším občanům, jsou otevřeny široké veřejnosti a poskytují jak zájmové, tak všeobecné i neprofesionální vzdělávání. Mnohdy jsou součástí celoživotního vzdělávání, které se stalo celoevropským trendem a nabízí stále rostoucí počet programů a kurzů. Edukace probíhá rozmanitými formami a výukovými metodami za použití a doplnění informačních technologií. Oblast seniorské edukace zabezpečují aktivity realizované centry a kluby pro seniory, občanskými sdruženími, domovy, kulturními středisky, knihovnami, univerzitami volného času a univerzitami třetího věku, jež po několik desetiletí obohacují a především zkvalitňují život starším spoluobčanům a zajišťují vhodným způsobem jejich seberealizaci.

Národní program přípravy na stárnutí si mezi stěžejní body vytyčil především zajištění vzdělávání seniorů, zajištění zdravého životního stylu, dobré kvality života, které mají vést k menší míře izolovanosti starších občanů, a tedy i k jejich lepší duševní pohodě. Zdravý životní styl, ke kterému bezesporu vzdělávání řadíme, omezuje růst počtu závislých seniorů, podporuje aktivní život a je tedy primární důležitostí.

Závazným a deklarovaným cílem tohoto dokumentu je *„podpořit rozvoj společnosti pro lidi všech věkových skupin tak, aby lidé mohli stárnout důstojně, v bezpečí a mohli se i nadále podílet na životě společnosti jako plnoprávní občané“* (Vidovičová, Rabušic, 2003, s. 55). Stárnutí je zde stále více vnímáno jako jedinečná výzva a příležitost a senior je považován za cenný zdroj, jež může přispívat životu. Tento pohled na společenskou demografii se dostal již i do politických dokumentů, jako je například Madridský akční plán OSN o stárnutí v dokumentu *Towards a Europe for All Ages*, u nás je zakotven ve výše zmiňovaném Národním programu přípravy na stárnutí (Schmeidler, 2009).

Motivovat třetí skupinu obyvatelstva ke vzdělávání, činnosti a aktivitě se tedy jeví jako jedno z možných částečných řešení problému stárnutí civilizace a jejího materiálního zajištění ve smyslu dlouhodobého udržení ekonomické aktivity seniora.

1.1 Demografický vývoj v České republice v oblasti stárnutí

Dle údajů Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) bylo v České republice koncem roku 2001 více než 14% obyvatel starších 65let. Podle jejich prognóz střední varianta progresivity předpokládá nárůst do roku 2030 na 24% a do roku 2050 navýšení až na 33%. Při posuzování demografického věku populace lze za starou považovat populaci, jejichž více než sedm procent obyvatel dosáhlo 65let (Schmeidler, 2009). Tato hranice u nás byla překročena již před více než padesáti lety a od té doby neustále stoupá.

Stárnutí populace lze také hodnotit tzv. indexem stáří, který vyjadřuje, kolik v populaci připadá osob ve věku 65 let a více (lze stanovit i na jinou věkovou hranici) na 100 osob ve věku 0–14 let. Dle ČSÚ v roce 2008 tento index dosahoval hodnoty 105,1, což znamená, že na 100 dětí připadá 105 seniorů, v Praze je tento index mnohem progresivnější, její hodnoty dosahují až ke 130 seniorů na 100 dětí.

Prudký vzestup stárnutí naší republiky, jak uvádí tabulka 1, má na svědomí nízká úroveň plodnosti a zvyšující se střední délka života společně s výrazně lepšími zdravotními podmínkami, které jsou lidem poskytovány, kdy za primární faktor je považováno podstatné a dlouhodobě trvající omezování a snižování porodnosti, jako sekundární příčina je zmiňováno postupné snižování míry úmrtnosti a prodlužující se délka lidského života (Vidovičová, Rabušic, 2003). Věková struktura obyvatelstva je vytvářena nejen výše uvedenými jevy, ale také doprovodnými procesy jako jsou sňatečnost, rozvodovost, potratovost a migrace a nepříznivě se bude projevat také z hlediska snižování počtu obyvatel.

Rok 1989 otevřel cestu ke změnám, ekonomickým i sociálním a docházelo také přirozeně ke změnám ve způsobu života. Demografický vývoj je doprovázen větší svobodou osobnosti, snahou o vlastní individuální rozvoj a sebeuplatnění se, zvýšením

ekonomické aktivity a širšími možnostmi studia, včetně studia v zahraničí, což má za následek odkládání mateřství, nebo omezování počtu dětí vzhledem k ekonomické zátěži, a tedy ubývání předproduktivní a produktivní složky obyvatelstva.

Indexy všech demografů předpovídají posun věkového těžiště ze středního věku do stáří, což nepochybně klade nároky na medicínu a penzijní systémy. Prognózy ukazují, že společně s Itálií a Řeckem bude ČR společenstvím s největším podílem seniorů, a to na celém světě (Ort, 2004).

Prodlužování lidského života, střední délky života a naděje dožití je celosvětový úkaz. V posledních deseti letech se naděje dožití u žen zvýšila téměř o pět let ze 75let na 80 let. A u mužů z 68let na 74 let. Obecně se naděje dožití počítá z úmrtnostních tabulek a říká, kolika let v průměru se má při zachování stávajících úmrtnostních poměrů šanci dožít osoba v určitém věku. Nabízí se ale otázka zda budou tato léta jen přidaná k životu, nebo život přidaný k létům? (Schmeidler, 2009).

V demografickém zkoumání stáří je důležité upozornit na nepřehlédnutelný fakt, a to velký poměrový rozdíl mezi starými muži a ženami. I přesto, že mezi narozenými dětmi a mladistvými převažují chlapci, s rostoucím věkem, konkrétně kolem 37.-38. roku se jejich poměr vyrovnává a vzhledem k vyšším věkovým kategoriím je počet žen dominantní (Ort, 2004).

Jednoznačně s tímto trendem bude následovat to, že stárnoucí společnost s sebou bude postupně přinášet nové jevy v životě a společnost se s nimi bude muset umět vypořádat již s dostatečným předstihem. Potřeba vzdělání dospělých a seniorů se bude nadále zvyšovat a vzdělání bude mít stále větší dopad na hospodářské výsledky v úrovni makroekonomie i mikroekonomie. Je to tak výzva pro současné politology, ekonomy, sociology a lékaře, aby pomohli řešit otázky populačního stárnutí (Vidovičová, Rabušic, 2003). Tato opatření musí být ve všech rovinách kombinována tak, aby působila vzájemně a smysluplně. Je proto nutné rozvinout program přípravy na stáří v nejvyšší možné míře a věnovat zvýšenou pozornost problematice aktivního stárnutí a hledat nástroje a opatření, kterými by se stimulovala porodnost a celkově pronatalitní politika (Dufek, Minařík, 2008).

Celosvětovým stárnutím se začala zabývat OSN již v roce 1982, kdy bylo svoláno první celosvětové shromáždění, nyní se opakuje každé dva roky. Současnou demografickou

situaci řeší v oblasti sociálního zabezpečení také naše vláda tzv. důchodovou reformou, která ještě nenabyla výrazných a konkrétních podob, a také snahou poskytnout seniorům nabídku nejrůznějších aktivit, které by je udržely soběstačnými, nebo dokonce částečně produktivními (Gruberová, 1998).

Tabulka 1: Budoucí vývoj složení obyvatelstva podle hlavních věkových skupin, ČR, 2005-2050 v %, převzato dle www.demografie.cz.

	0-14 let	15-64 let	65+ let
2005	14,5	71,3	14,1
2010	13,6	70,9	15,5
2015	13,8	68,1	18,1
2020	13,7	66	20,3
2025	13,2	65,3	21,5
2030	12,6	64,5	22,8
2035	12,2	63,6	24,1
2040	12,2	60,9	26,9
2045	12,4	57,9	29,7
2050	12,4	56,3	31,3

2 Pojem stáří

Počet definic stárnutí se pohybuje kolem tří set a konsenzus, jak stáří definovat, stále nemá jednoznačný výrok. Jasně ale je, že se jedná o velmi velkou heterogenní skupinu, která je jedinečná svými charakteristikami. Jedna z definic stáří označuje jako *„pozdní fázi ontogeneze, která je důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů modifikovaných dalšími faktory, především chorobami, životním způsobem a životními podmínkami a je spojeno s řadou významných změn sociálních, jako osamostatnění dětí, penzionování a jiné změny sociálních rolí“* (Müllpachr, 2009, s. 18). Jde o celoživotní a nevyhnutelný proces. Má různorodý charakter, postihuje různé funkce a struktury organismu jejich zatěžováním, stimulováním a poškozováním (Müllpachr, 2004) a *„dynamický proces, který s sebou přináší jisté výhody, ale i nevýhody“* (Határ, 2011, s. 29). Velmi často bývají definice stáří spojované se zdravotním stavem, nikoliv s věkem kalendářním nebo penzionováním. Věk bývá včleňován až právě skrze zdraví.

Stáří lze definovat z několika hledisek, a to jako biologické stáří, sociální stáří a kalendářní neboli chronologické.

Biologické stáří prezentují involuční změny (atrofie, změna v adaptačních mechanismech, ...). Využití biologického stáří jako určení věku se neuzívá, jelikož je nepřesné. Lidé se stejným kalendářním věkem se mohou významně odlišovat a odlišují se mírou involučních změn. Epidemiologický přístup považuje stárnutí a umírání za děje především nahodilé, které jsou podmíněny vnějšími a chorobnými stavy. Gerontologický přístup chápe stárnutí jako proces zákonitý, kódovaný genetickou informací a hlásá, že ani v ideálních podmínkách se život neprodlouží nad jistou hranici, k níž se blížíme. Sociální stáří je vymezeno změnou rolí ve společnosti, kdy se stáří rovná sociální události. Je rozdělováno do čtyř velkých období, tzv. věků, první věk je označován – předproduktivní, druhý věk – produktivní, třetí věk – postproduktivní a čtvrtý věk – období závislosti. Kalendářní stáří je definováno dosažením určitého stanoveného věku. V poslední době se uplatňuje: 65-74 let – mladí senioři, 75-84 let – staří senioři, 85 let a více – velmi staří senioři (Müllpachr, 2009). Se stářím je spojena také řada rizik, které ovlivňují celkový ráz života, jeho kvalitu.

Řadíme zde ekonomické zbídačování a nemožnost uspokojit své potřeby, pauperizaci – ekonomické strádání, které je taktéž spojeno s nemožností uspokojit své potřeby, zejména i ty základní v přiměřené míře (chudoba), ageismus – věková diskriminace, změna sociálních rolí, přeceňování nemocnosti, podceňování léčitelnosti určitých zdravotních potíží, samota a izolace, život na okraji společnosti, ztráta soběstačnosti a s tímto souvisící syndrom týrání a zanedbávání, který bývá u těchto osob nejčastěji se vyskytujícím, a o kterých více naznačuji v podkapitole Změny ve stáří (Müllpachr, 2004). Nejen tyto, ale celá řada dalších významných okolností, ovlivňují kvalitu života seniora a je nutné, aby se těmto patologickým jevům předcházelo a zajistilo se klidné a plnohodnotně prožité stáří. Průběh stárnutí se vyznačuje velkou ovlivnitelností, jak tuto informaci využijeme ve svůj prospěch, je čistě a jen na nás.

2.1 Změny ve stáří

Fyzické, psychické i sociologické změny v senilním období jsou neoddělitelnou součástí stáří. Involuční proces je ireverzibilní a nezvratný a projevuje se jak vnějšími, tak vnitřními znaky. Z fyziologických projevů jsou nejmarkantnější změny na kůži. Dochází k jejímu ztenčování, vrásčitění a k úbytku elasticity, kolagenních vláken. Ubývá také vlasového pigmentu, projevuje se řídnutí ochlupení, ale v některých lokalizacích naopak zůstává nezměněné, ba naopak výraznější, například chloupky na bradě, v ušních boltecích. Další výraznou fyzickou změnou je zhoršování zraku, sluchu, ke kterému dochází již od 40. - 50. roku života. Zpomaluje se kardiovaskulární systém, výkonnost srdce se snižuje a pružnost cév se zmenšuje. Klesá vitální kapacita plic. Ke změnám dochází také v trávicím, endokrinním a vylučovacím ústrojí. Snižuje se resorbce železa a také absorbce kalcia. Bez postihu nezůstává ani nervový systém, který je zasažen především úbytkem počtu neuronů (Gruberová, 1998).

Pokles psychických funkcí se projevuje snížením kognitivních funkcí, snížením všímavosti, dochází k poklesu adaptability, snižuje se koncentrace, dochází k projevům stereotypu, emoční lability a mění se i často povahové rysy osoby, objevuje se také nová hierarchie v žebříčku hodnot. Stresové situace, negativní rozpoložení a jiné nežádoucí stavy mohou stárnutí organismu urychlovat a je tedy důležité, aby se senior vyrovnal se svým věkem a připravil se na období staroby (Határ, 2011).

2.1.1 Role seniora

S psychologickými projevy jdou současně ruku v ruce i změny v sociologické oblasti. Současným trendem je, že stáří přestalo být něčím zvláštním, ctěným, a tímto došlo k degradaci stáří. Dochází k prudkému rozvoji pracovních technologií a příležitostí. Pro společnost je ctěný ten, kdo vydělává, kdo konzumuje, ne ten, který je závislý na státu a společnosti. Gruberová (1998, s. 25) hovoří o tzv. „*arbeitsideologii, tj. akcentace společenské práce, která úzce souvisí s přezíravým pohledem na staré lidi a propaguje kult mládeže.*“ K lepšímu sociologickému postavení také nepřispívá uvolnění rodinných svazků, nízké sebehodnocení starších občanů a ztráta programu ve stáří (Gruberová, 1998). A právě sociální role bývá pro občanskou participaci závažnější než nedostatečná zdatnost fyzická a mentální. Role je dle Orta (2004, s. 23) „*předpokládaný způsob chování jedince v určité sociální situaci, pro kterou je dána konkrétní společenská norma.*“ Některé ze zaběhnutých rolí, které jsou spojené především s výkonností v zaměstnání, zanikají. Mění se očekávání seniorů – již neusilují o významnou pozici, nebudují kariéru a ani se nesnaží o služební postup. Tato ztráta ale vyžaduje, aby přicházelo nové očekávání, nejen vytvoření si přípravy na stáří, ale také aby existovalo očekávání ze strany společnosti vzhledem k seniorům. Myšleným očekáváním ze strany společnosti je účast na celoživotním vzdělávání, účast v neziskových organizacích, klubová a zájmová činnost. Přípravou na stáří je pak myšlena příprava na stáří jako pokračujícího období života, uvažování o stárnutí již od včasné mladosti, vytváření si podmínek zdravého odpočinku, péče o vyrovnanou sociální atmosféru kolem své osoby a zachování zdravého ducha (Hrapková, 1998).

Charakteristické pro tuto etapu je odmítání jakýchkoliv změn v oblasti normativního systému ze strany ostatních. Dřívější tendence inklinovaly k názoru, že stáří je projevem věku a jedná se o status. Je tedy nutné, aby se tento přežitek vytlačil a senioři ukázali, že mohou být plnohodnotnými a společnosti prospěšnými občany (Ort, 2004).

Čeští senioři ani sami svým chováním a projevy nevytvářejí obraz sebevědomé a vitální skupiny, která po opuštění pracovní sféry využívá maximálně svého volného času k naplnění zájmů a koníčků, na které dříve neměli čas. Stáří bylo a je významnou etapou života a často vydělovanou fází. Lidé označovaní jako staří získali status, který předepisuje určité normy chování a speciální role. Nejasnou formulací této role

přispívají k vytváření negativních předsudků a jen těžko se z těchto zaběhlých stereotypů vymaňuje i přesto, že žijeme v demokraticky vyspělé společnosti. Proto stárnutí bude i nadále významným mezníkem v životě, společenský vývoj si však bude žádat jeho novou definici (Schmeidler, 2009).

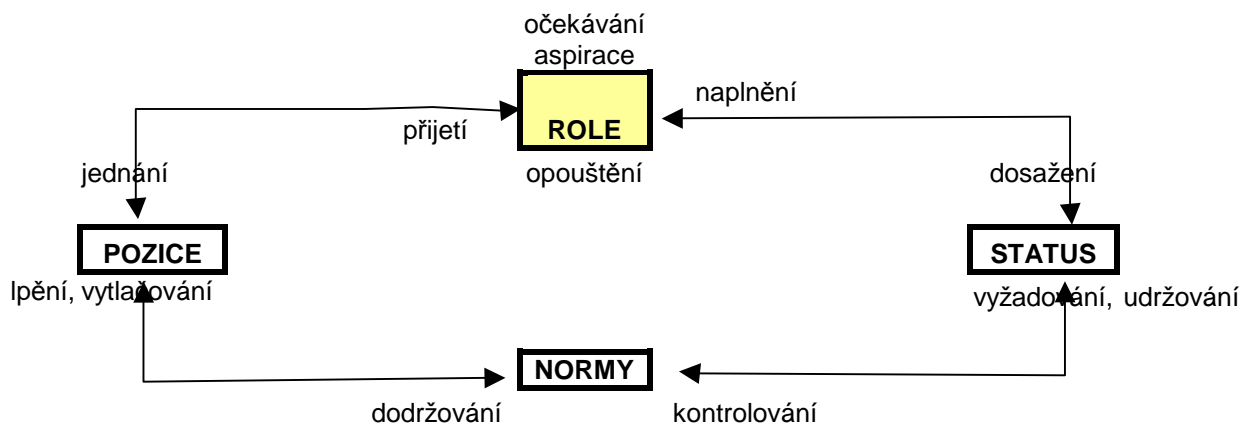
Je chybnou domněnkou, že proces socializace se dovršuje v dospělosti. Socializace člověka není vlastně nikdy dokončena a může ji přerušit pouze smrt. Jak je již výše uvedeno, role představuje nejen proces učení, ale i zvnitřnění norem, čili interiorizací. Přijme-li daný senior vzorec chování za vlastní a je-li zvnitřnění úspěšné, nezůstane pouze u hraní úlohy důchodce, dědečka, ale k žádoucí identifikaci, tzv. disengagement – umění odejít z určité sociální role, stahování se z některých společenských závazků. Takový to člověk nepodléhá stereotypním vzorcům chování, pasivnímu trávení zbytku života a oddaluje nebo alespoň zpomaluje procesy stárnutí (Ort, 2004). Dalšími očekávanými rolemi seniora jsou dle Orta (2004, s. 25): *„role prarodiče, role nemocného či pacienta, role soběstačného hospodáře v domácnosti, role příbuzného, role manžela, manželky, vdovce, vdovy, role pracujícího důchodce, souseda, role aktivisty v činnostech volného času, pamětníka, role rádce, poradce, pečovatele a občana.“* Přesto se ale můžeme setkat stále s názory a stereotypní domněnkou, že stáří je nemoc a staří lidé jsou vlastně nemocní. Očividně je tendence přehánět záporné stránky stárnutí, jelikož v našem životě spíše vnímáme seniory s určitými problémy a už si neuvědomujeme a nevnímáme seniory zdravé a vitální, plné života (Vidovičová, Rabušic, 2003). Sýkorová (2007) stáří označuje jako sociální konstrukci, ať jde o určení jeho počátku – mezního věku, očekávání vztažených k lidem označeným za staré nebo o způsobech zacházení s nimi.

Do společnosti se v druhé dekádě 21. století pomalu dostávají do období stáří nové kohorty důchodců s podstatně odlišnými existenciálními zážitky a s mohutnou četností, budou energické, sebevědomé a vzdělané. Je tedy více než nutné přeorientovat své představy o společnosti plné seniorů. Budou to lidé pro něž budou platit ne tři, ale čtyři fáze životního cyklu – dětství, dospělost, stáří a staré stáří (Schmeidler, 2009). Mezi seniory, které známe doposud a budoucími generacemi se budou jevit značné rozdíly. Konzervativní život, striktní sexuální chování a podřízené ženské role vystřídají senioři, kteří vyrůstali po válce a zažili období protestní atmosféry, antiautoritářství a revoluci

v sexuálním chování. Jsou to lidé, kteří již zachytili technologický pokrok a jedná se o první početnější skupinu vysokoškolsky vzdělaných lidí.

S rostoucí automatizací a posunem v oblasti techniky bude produktivní člověk stále více času trávit v oblasti domova, mimo pevné pracoviště a proto se i starší lidé, trávící čas doma, nebudou tolik odlišovat od ostatních mladších ročníků a jejich společenské postavení nebude natolik jiné (Schmeidler, 2009).

Graf 1: Mechanismus ovlivňující postavení seniora v sociální struktuře
(Schmeidler, 2009).

Jestliže se jedinec, opouštějící jednu roli, dokáže uplatnit v roli jiné a její dosažení bude pro seniora znamenat určitý sociální status, je normální, že její udržování bude viditelné a bude také znamenat kontrolu ze strany seniora, avšak musí vycházet z normy. Jedná se o tzv. pozitivní posilování.

2.1.2 Negativní jevy ve stáří

Se stářím bývají často spojovány také negativní jevy, které ohrožují samotné seniory a jsou také překážkou k jejich vzdělávání. Odborné publikace nejčastěji hovoří o sociální exkluzi, ageismu a syndromu týrání a zneužívání starého člověka.

Sociální exkluze

Dosažení důchodového věku neznamená automatický odchod do důchodu, avšak lidé jsou k němu často spíše dotlačeni. Jako důvod bývá uváděna neschopnost stačit

pracovnímu tempu, nutnost zasloužilého odpočinku. Právě tento moment je závažným a rizikovým zlomem. Přerušují se vztahy a kontakty ve své oblasti, omezuje se finanční podpora a člověk začíná žít osamocen. Změní-li se jeho život tak radikálně, že je v tak zvané sociální izolaci, může být změna až příčinou úmrtí. Nejčastěji postihovanou skupinou jsou senioři, kteří nemají rodinu, nebo je od něj velmi vzdálena, ti kteří neudrží kontakty s přáteli, se sousedy. *„Povinností a úkolem každé vyspělé společnosti je tedy staré spoluobčany integrovat a ne je segregovat“* (Schmeidler, 2009, s. 27-28).

Ageismus

Věková diskriminace – ageismus se vedle rasismu stává velmi diskutovaným tématem v oblasti rovností práv a příležitostí. Tak jak u rasismu je rozlišujícím motivem barva pleti, u ageismu hraje největší roli věk. Schmeidler (2009, s. 28) uvádí, že jde o *„diskriminaci jedinců kvůli jejich obvykle vyššímu věku a je specifická tím, že kdokoliv může být potenciální obětí, jelikož každý člověk stárne.“* Ageismus je často popisován prostřednictvím mýtů a stereotypů obklopující stáří a hlubokých předsudků vůči senilitě. Jako názorný příklad je často uváděna pevná hranice odchodu do důchodu bez ohledu na zdraví a schopnosti osoby. Extrémními směry ve vztahu k seniorům jsou gerontofobie a gerontofílie (Schmeidler, 2009). Vidovicová (2008, s. 113) jej definuje jako *„ideologii založenou na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu. Manifestuje se skrze proces systematické stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku nebo na příslušnosti k určité kohortě.“* Ageismus umožňuje mladším generacím vidět staré lidi jako někoho odlišného, a proto se s nimi nechtějí identifikovat. Někteří autoři, např. Vidovicová (2008), popisují ageismus jako zastřešující pojem, který zahrnuje dvě výše uvedené patologie.

Syndrom týrání a zneužívání

Jde o hraniční případ sociální patologie, avšak bohužel se u nás vyskytující. Projevuje se nejčastěji finančním zneužíváním, zanedbáváním, fyzickým ubližováním či zneužíváním omezujících prostředků vůči seniorům (Kalvach a kol., 2008).

3 Motivace, schopnost učení ve stáří

Motivace dospělého člověka, seniora, ale i dítěte je důležitá pro jeho uvědomění si vnitřních a vnějších pohnutek, pro chápání vlastní mysli. Co a kdo může některého jedince motivovat, může mít negativní vliv na jiného a naopak. Každý jsme jedinečnou osobností a jak se říká „kolik jazyků, tolik chutí,“ platí i o motivačních stimulech. Motivace u starších osob vychází dle Schmidta (1997, s. 45) z tvrzení: *„Člověk si stanovuje úkol a důsledně jde za stanoveným cílem. Splnění úkolu, který si člověk stanovil sám, prožívá jako úspěch. To vede k některým komplikacím. Mladší studenti vyvíjejí více úsilí a jejich studium se tím zkracuje, starší však potřebují ke studiu více času a je tedy jedním z hlavních úkolů zkoumání procesu stárnutí.“*

Velmi zásadní roli u starších lidí má životní příběh, ze kterého také čerpají do budoucnosti. Tento trend upevňuje staré stereotypy, které lze jen těžko měnit. Minulost chápou jako „staré zlaté časy“ a brání se novým věcem a současnému modernímu světu. Jediné, co tomuto trendu může zabránit, je naučit seniora plánovat si nejrůznější aktivity až do vysokého stáří a motivovat jej k vlastnímu rozvoji. S tímto spojujeme také pojem schopnost učení ve stáří. Ta se liší od učení v jiných věkových obdobích. Učivo a poznatky se hůře osvojují a také paměť začíná vypovídat svou funkci a pracuje spíše výběrově. Je krátkodobá a nedůsledným opakováním své poznatky vytrácí. Upevňování a vštěpování informací zabírá více času, ale nejde o to, že by se snižovala jeho výkonnost, ale nejistota a pochybování, zda aktivitu zvládne. Výuka by měla být zdravě soutěživá a nevhodné je její uskutečňování ve večerních hodinách.

Důležitou složkou, jak již bylo uvedeno, je především motivace. Původ tohoto slova je v latině – *movere* a znamená hýbat. V českém jazyce bývá uváděn ekvivalent pohnutka. Motivace bývá definována jako *„zdroj, z něhož vychází naše jednání a jehož prostřednictvím lze toto jednání vysvětlit“* (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 97), nebo jako *„proces usměrňování, udržování a energetizace chování určitým směrem“* (Facová, 2009).

Základem motivace bývá především úspěch nebo prospěch, který osoba získá tím, že se bude vzdělávat. Těmto pojmům říkáme motivy. Chápány jsou jako vnitřní

nebo vnější činitelé, které řídí chování a spojují se s vědomým snažením k určitému cíli. Platí, že vnitřní motivace je účinnější a silnější než motivace vnější. Pro pojem motiv se využívá řada jiných termínů a chápou se jako synonymní, takovými jsou tenze, účel, iniciativa, cíl, potřeba a samotný obsah slova motiv se tak rázem stává velmi širokým a otevřeným. Užší pojetí vychází ze skutečnosti, že v jednání člověka je obsažena vědomá volba, která je řízena úvahami, zvyklostmi, kulturou, a tedy z jeho základního znaku – vědomého zformování. Rozumíme jím uvědomění si cíle a postupu, který k dosažení cíle bude potřeba. Obecně se motivace rozděluje na vnější a vnitřní, vnitřní je touha mého vlastního já, potěšení z aktivity, naopak motivace vnější je odrazem vnějších tlaků. Do motivační struktury řadíme těchto 5 druhů vnitřních hybných podnětů: potřeby, hodnoty, zájmy, zvyky, ideály (Rabušicová, Rabušic, 2008).

Motivace lidského chování vychází z chování, jaké se kdo naučil. Své motivy se učíme uspokojovat určitými specifickými způsoby a úroveň cíle obvykle závisí na předchozích zkušenostech a na požadavcích sociálních skupin, v nichž žijeme. Jak z definice vyplývá, funkcí motivace je uspokojování subjektivních potřeb individua a zajištění tak účelného chování jedince. Motivace je jakýmsi instrumentálním vzorcem chování, který člověk výrazným způsobem přebírá od svého okolí, rodiny. Východiskem je pak vnitřní napětí a jejím cílem dovršující se reakce. Ta bývá iniciována pomocí výše uvedených vnějších a vnitřních podnětů, označujeme je také jako incentivy. Incentivy se stávají ale pouze tehdy, jsou-li ve vztahu ke stávajícím motivacím, to znamená, že jsme přitahováni tím, co signalizuje přímé nebo zprostředkované uspokojení některé z potřeb. O nemotivovaném chování se téměř nehovoří, míní se jím jen redukce potřeb nebo nevědomá motivace (Nakonečný, 1996). V případě, že nelze spolehlivě vždy identifikovat motiv určitého chování či jednání, neznamená to, že mu chybí motiv.

Jednotlivé motivační faktory se liší svou silou. Motivované chování většinou provázejí emoce, ty vycházejí z lidského chování a jsou podmíněny biologicky nebo psycho-sociálně. Vývojově lze motivy dle Nakonečného (1996) rozdělit do dvou úrovní motivačních systémů:

- a) vrozená úroveň – zastupují ji instinkty a reflexy, které jsou člověku dány při narození,

- b) naučená úroveň – patří zde zvykové příklady a vzory, jsou dány především výchovou v rodině, kulturou a zvyklostmi.

Nakonečný (1996) uvádí také rozdělení faktorů motivace na interpretativní a objektivistické, které se nápadně podobají subjektivním a objektivním faktorům.

Interpretativní faktor motivace

Interpretativní faktor je spojením faktoru biologického, psychologického, sociálního jako jednotlivých složek osobnosti s různými odlišnostmi jako je národnost, dědičnost, kompetence, vlohy a jiné.

Objektivistický faktor motivace

Motivace je ovlivněna nespočtelným množstvím okolností. Jednou ze skupin, které na ni mají vliv jsou objektivistické faktory, které vychází z politických, demografických a ekonomických důsledků. Demografické faktory jsou dány z hlediska biologie člověka – zahrnují migraci, genderovou strukturu obyvatelstva, různorodost zalidnění, atd.

Politický faktor vzdáleně ovlivňuje motivaci například členěním společnosti podle existence náklonných či nesympatických politických stran a ekonomický faktor je dán postavením, výší výdělku či vzděláním.

K motivům lidského chování patří nejčastěji postoje, hodnoty, zájmy a jiné faktory. Motivací z hlediska potřeb seniorů jsou tři okruhy: vzdělávací potřeby (držet krok s dobou), potřeby sociální (potřeby kontaktu s jinými lidmi), potřeby seberealizace (uplatnění se ve společnosti). Facová (2009) rozlišuje motivy stimulační, sociální, individuální, motivy přežití druhu a sebezáchovné.

3.1 Teorie motivace

Teorií motivace je celá spousta a stejně tak, jako je tomu u rozkolísanosti názorů na některé motivační pojmy, ani teorie se neubírají jiným směrem, a tudíž je zde uveden jen stručný výčet některých z nich bez cílených záměrů.

Teorie lze dle Koubka (2004) rozlišit do několika oblastí:

1. Teorie vycházející z biologického pojetí motivace – sem zařazujeme homeostatické teorie (představitelem je Cannon, Lewin, Freeman, Stagner,...), fyziologické teorie (Hess, Bremer, Morgan, Hebb, ...), instiktové teorie (McGougall, Tinbergen, ...), psychoanalytické teorie (Freud, Sullivan, Horney, ...).
2. Teorie S-R, S-O-R vztahů – vychází z vytváření získaných motivů učením, stimulu a reakce, motivy se vytvářejí posilováním. Hlavními představiteli je teorie Dollarda, Millera, Mowrera, ti všichni ale poté byli ovlivněni psychoanalýzou.
3. Teorie zaměřená individualisticky, specifické motivace.
4. Teorie sociologické.

Dle Tomšíka (2005) jsou v současnosti nejdiskutovanějšími teoriemi:

Dvufaktorová teorie motivace – jejím zakladatelem je psycholog Herzberg a staví na dvou pilířích. Lidé mají potřebu se vyvarovat bolesti, ale naopak chtějí psychicky růst. Z tohoto se vydělují potřeby hygienické – jejich nenaplnění vyvolává nespokojenost, potřeby růstové – při jejichž nenaplnění se dostavuje také nespokojenost, ale při dostatku motivují, v porovnání s hygienickými potřebami – ty ani při naplnění motivaci nevyvolávají, ale způsobují jakýsi neutrální stav.

Teorie axpektace – v této teorii se jako prostředek vyvolávající motivaci upřednostňuje pracovní činnost. Pracuje s pojmy jako je axpektace (očekávání, pravděpodobnost) a valence (platnost, dosažení cíle).

Teorie X-Y – vychází z genetického postavení člověka jako dané neměnné osobnosti. X představuje osobu s přirozeným odporem k práci, odmítá odpovědnost a k práci musí

být tzv. popostrčena, nebo dokonce donucena. Zatímco osoby Y jsou lidé s přirozeným vztahem k práci, zodpovědné. Nadřazený si osobu přiřadí pod jeden či druhý pojem a k němu poté volí i způsob jeho vedení, což může být degradace na základě předsudků. Společnost ale ve strategii řízení lidí učinila velký pokrok a je velkým trendem vést své spolupracovníky, studenty, zaměstnance k typu druhému.

Teorie spravedlnosti – je přirozeným odrazem porovnávání výkonů mezi lidmi, porovnávání se i ve výsledcích. Osoby zjišťují vynaložené úsilí a efekt, kterého bylo dosaženo, svých kolegů s výsledky a úsilím svým. Jestliže zjistí, že daná osoba dosáhla lepšího efektu s menší námahou, snaží se tomuto také přizpůsobit. S teorií spravedlnosti mírně souvisí i **teorie kompetence** – která demonstrovuje člověka jako osobu, která chce převýšit lidi na stejné úrovni, dokázat jim, že je kompetentní, způsobilý.

Motivace je neoddelitelnou a jednou z nejdůležitějších součástí a předpokladem úspěšného učení. Vyrůstá při ní obecná úroveň aktivity, která usnadňuje psychické procesy, umožňuje výběrové řízení aktivity a se vzrůstající motivací přechází z pasivního chování do účelově zaměřených aktivit. Obecně je známo, že je-li motivace vysoká, i výkon bude vysoký. Pro učení platí, že motivace učení klesá s růstem obtížnosti úkolu. U osob, konkrétně v této práci u seniorů, které se učit nemusí, ale mohou, je motivace určujícím determinanem v tom, zda se učit budou. Ujasněním si proč se chci učit, čemu, jak a s kým určuje výsledek procesu učení a je nutné při překonávání nejrůznějších obtíží se studiem spojených. Jako silné motivy v procesu vzdělávání dospělého člověka se ukázaly především potřeba osobního rozvoje, rozvoje dovedností a znalostí, potřeba překonávat sám sebe a potřeba ocenění, se kterou velmi souvisí motivační činitel zvaný systém hodnocení a odměňování (Heinová a kol., 2008). Správná a cílená motivace je považována za klíč k úspěchu. Měla by vycházet z pevných vnitřních předsevzetí. Na otázku „jak koho motivovat“ nedostaneme ale jednoznačnou odpověď, jelikož motivace není technika, kterou se člověk naučí, jako číst a psát, ale jde spíše o umění, které vychází z osobnosti.

3.2 Životní potřeby ve stáří

Období po 60. roce života je obecně označováno jako třetí věk, odtud i název institucí – univerzity třetího věku (termín vychází ze zjednodušené periodizace lidského života na tři základní etapy, rozšířený je hlavně proto, že je eufemistickým označením starých lidí). Jedná se o období, kdy se člověk nachází v nové společenské situaci, která je způsobena ukončením profesní aktivity a započítáním důchodu (Bočková, 2000). Jak již bylo mnohokrát řečeno a napsáno, počty seniorů nejen u nás, ale i v celosvětovém měřítku stoupají. Tento fakt ale představuje jen jeden úhel pohledu. Mnohem významnější je pohled na kvalitu jejich života, který je mnohdy dosti diferencovaný. Jako nezbytná se jeví aktivnost a pocit užitečnosti, a právě vzdělávání poskytuje jednu z forem podpory kvality života a uspokojení jejich potřeb (Bočková, 2000). Tyto potřeby se projevují jako subjektivně nebo objektivně pociťované nedostatky ve všech úrovních jedince.

Nejznámějším dělením potřeb je rozvrstvení dle základní stupnice lidských potřeb Abrahama Herberta Maslowa,¹ kterou vytvořil v USA v roce 1943. Potřeby uspořádává hierarchicky a objevení potřeby jedné se velmi často odvíjí od uspokojení potřeby v hierarchii předcházející. Žádnou z těchto potřeb ale nelze osamostatňovat, či dokonce izolovat, neboť se vyskytují v relaci s ostatními. Formy uspokojení těchto potřeb nabývají nejrůznějších podob a tímto si získávají odlišné charakteristiky (Nešporová a kol., 2008).

Klevetová, Dlabalová (2008) dle něj popisují:

Potřeba výživy a péče

Zahrnuje samotnou výživu, jako stravovací podnět, ale také výživu informacemi, stimuly, podněty. Důležitým obsahem této potřeby je správná péče, něha a pochopení.

Potřeba jistoty sociální role a pozice ve společnosti

Jedná se o touhu někam patřit, být součástí určité skupiny, mít svou pozici jak v domácnosti, tak i ve společnosti. Pro starší občany je tato potřeba nesmírně důležitá, a její uspokojení předchází vzniku sociální izolace a jiných patologických jevů.

¹ Abraham Maslow – vůdčí osobnost humanistické psychologie.

Potřeba smysluplného světa

Vědět proč žiji, pro koho, jaký má život smysl, je hlavní náplní této potřeby. Zahrnuje odpovědi na základní existenční otázky. Velmi často se realizuje formou rodinných rituálů, zavedených pravidel, práce, blízkosti osob a naučenými způsoby chování, které poskytují jedinci určitý řád.

Potřeba stimulace správnými podněty

Umět přijímat informace, pracovat s nimi a využívat je, je základním podnětem pro činnost mozku a celého nervového systému a slouží k naplnění očekávání člověka. Bez těchto podnětů život ztrácí smysl a stává se plochým.

Potřeba identity a uznání vlastního „já“

Zahrnuje především autonomii, soběstačnost a uznání.

Potřeba otevřené budoucnosti

Nejen starší lidé, ale téměř každý člověk potřebuje mít události, chvíle, na které se může a bude těšit. Musí se vyrovnat se skutečností, že již nebudou vykonávat stávající profesi a roli a musí si najít substituční řešení. Jde o víru v sama sebe a v budoucnost.

Határ (2011, s. 35) uvádí také ještě „*potřebu aktivity, seberealizace, potřebu orientace a učení, potřebu bezpečí.*“

Jiné rozdělení dle Facové (2009) uvádí rozlišení potřeb na nedostatkové – deficientní, které při neuspokojení navyšují napětí, ale naopak při uspokojení jejich intenzita klesá. Ty se dále ještě rozlišují na nižší (fyziologické, potřeby jistoty), vyšší (potřeby sounáležitosti, lásky, uznání) a potřeby růstové – potřeby bytí, které se ani s uspokojením nesnižují. Zahrnují potřebu seberealizace, naplnění svých možností a schopností.

4 Celoživotní vzdělávání občanů jako výchova ke stáří

Vzdělávání časově omezené a obsahově uzavřené, které bylo situováno především do dětství a dospívání, se pomalu stává minulostí a postupně přechází ke koncepci otevřené edukace. Idea, že vzdělávání je příprava pro nastávající život, již zcela neodpovídá svému obsahu a ustupuje pojetí vzdělávání jako průvodního a neoddělitelného jevu během celého života. Znamená vzdělávat se od narození až po smrt (Bočková, 2000).

Celoživotní vzdělávání řadíme do kategorie „dalšího vzdělávání“ a obsahuje převážně takové druhy edukace, které prohlubují naše znalosti, doplňují je a obnovují dříve nabyté dovednosti a kvalifikaci. Jsou poskytovány v rámci akreditovaných programů nejčastěji formou kurzů, soustředění a přednášek (Adamec, 2010).

Bočková (2000, s. 9) definuje celoživotní vzdělávání takto: *„Je založeno na potřebě permanentní kultivace člověka a jeho rozvoje. Podílí se na socializaci a je hlavním nástrojem vpravování se do kultury příslušné společnosti. Svou podstatou je celoživotní vzdělávání demokratické, neboť umožňuje přístup ke vzdělávání kterémukoliv jedinci v kterémkoliv období jeho života.“*

Vzdělávání dětí a mladistvých sleduje především nabytí všech potřebných a základních druhů gramotností. Vzdělávání dospělých se zaměřuje na inovaci a rekvalifikaci znalostí a udržování gramotnosti. Nízká úroveň gramotnosti se může dle Petřkové a Čornaničové (2004) stát potenciálním ohrožením pro konkurenceschopnost, ale také i pro sociální soudržnost, což může marginalizovat některé skupiny lidí a vytvářet skryté sociální napětí.

Vzdělávání ve třetím věku naplňuje převážně osobní zájmy a udržuje funkčně gramotné dovednosti v činnosti. Poslání edukace seniorů lze vymezit vzhledem k jednotlivcům a vzhledem ke společnosti (Petřková, Čornaničová, 2004).

Za základní charakteristiky celoživotního vzdělávání považujeme to, že vzdělávání není určeno pro danou věkovou skupinu, ale trvá po celý život. Dále že se nejedná pouze o vzdělávání formální, ale o všechny druhy a typy učení a rozvoje ve všech směrech a institucích a za neposlední, že jde o příležitost pro všechny,

bez ohledu na postavení, věk, zájmy (Rabušicová, Rabušic, 2008). Nejčastěji se rozděluje do tří etap, přičemž první etapu tvoří předškolní výchova, která je realizována v rodině, mateřských školách či jeslích. Druhou etapu zastupuje školní vzdělávání. Celosvětovým trendem je prodlužování povinné školní docházky. Poskytuje základní vzdělání a mělo by vytvářet vztah a základ pro další edukaci, rozvíjet touhu po informacích a vědomostech. Má tedy působit jako motivační faktor. Třetí etapu představuje vzdělávání dospělých, respektive i seniorů. Velmi často souvisí s nástupem do zaměstnání a zahrnuje kvalifikační edukaci, občanskou i zájmovou (Bočková, 2000). K aktivnímu stárnutí a dlouhodobějším aktivitám na trhu práce přispívá do jisté míry značně také to, jak jsou starší pracovníci schopni držet krok v oblasti nových technologií a poznatků, což je zásluhou neustálého samovzdělávání.

Ve vztahu k jednotlivcům – seniorům přispívá edukace zejména (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 52):

- *k rozšíření možnosti uspokojovat poznávací a zájmové potřeby seniorů,*
- *k navozování, stimulaci a udržování vývojových potenciálů staršího člověka,*
- *k záměrnému ovlivňování charakterových vlastností, vzorů chování a hodnotových orientací,*
- *k pochopení vývojových úkolů seniorského věku, k jejich přijetí a smíření se závěrem života a smrtí,*
- *k obohacování kvality života, a tím i k pocitu životního optimismu.*

Vzhledem ke společnosti vzdělání seniorů nabízí (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 53):

- *jednu z možností společenské podpory života ve stáří,*
- *pozitivní prvek při utváření názorů společnosti na stáří,*
- *příspěvek k akceptování modelu plnohodnotného životního stylu ve stáří příslušnou společností,*
- *obohacení pozitivního modelu plnohodnotného života člověka v každé jeho etapě,*

- *integrující prvek mezigeneračního pochopení, mezigenerační solidarity, postojů úcty k životu,*
- *součást základních sociálních programů týkajících se stáří.*

Aby byli lidé vůbec motivováni k dalšímu vzdělávání, k získávání nových poznatků a kompetencí, musí se ztotožnit s myšlenkou, že učení má bezprostřední smysl i pro jejich vlastní život (Petřková, 1999).

Mezi základní mezinárodní dokumenty týkající se celoživotního vzdělávání patří bezesporu Learning: The treasure within – Učení: dosažitelný podklad (UNESCO), Lifelong learning for all – Celoživotní učení pro všechny (OECD) a White Paper on education and training – Bílá kniha o vzdělávání a u nás již výše zmíněný Národní program přípravy na stárnutí. Všechny tyto dokumenty mají některé společné myšlenky a to především ty, že vyzývají k užívání médií a vzdělávacích technologií ve vzdělávacích procesech, analyzují sociální problémy a zaobírají se otázkami financování a velmi zásadní myšlenkou, „že *jedinci mohou být jak učící se, tak i učitelé*“ (Müllpachr, 2009, s. 127). Význam dokumentů tkví v tom, že naznačují starším spoluobčanům novou životní perspektivu.

Memorandum o celoživotním učení, které vychází z Bílé knihy, IV. kapitoly, stojí na šesti pilířích a myšlenkách (Grenar, 2001):

- nové základní dovednosti pro všechny,
- inovace ve vyučování i samotného učení,
- ocenění učení,
- více investic do lidských zdrojů,
- přehodnocení poradenství,
- přiblížení učení domovu.

Dalším významným efektem vzdělávacích aktivit je dle lékařských výzkumů ten fakt, že pasivita a vyvazování ze sociálních a společenských kontaktů zvyšuje riziko chronických zdravotních problémů, a tedy navštěvování vzdělávacích kurzů by tak mohlo být jedním z podpůrných prvků zdravotního systému a prostředkem k naplňování konceptu aktivního stárnutí (Rabušicová, Rabušic, 2008). Cílená sociálně-edukačně

andragogická práce v zařízeních pro seniory i mimo ně přispívá ke zpomalení psychosociálních pochodů stárnutí, ke zvyšování angažovanosti seniorů a k správnému racionálnímu trávení jejich volného času. Vzdělanostní úroveň obyvatelstva zásadně ovlivňuje postoj člověka k životu a celé společnosti. Podněcuje správný životní styl a kladný postoj k životu i ve třetím věku (Határ, 2011). Celkově jej shrnuje fráze - vzdělání nikoliv jen pro práci, ale pro život.

4.1 Gerontopedagogika

Moderní doba, změny a nové technologie jsou slova charakterizující soudobou společnost. Pro seniory to ale nemusí znamenat vždy příznivou situaci, důraz na ekonomickou aktivitu a kvalifikovanost s sebou nese i negativní důsledky dopadající na budoucí nejpočetnější skupinu osob ve státě. Budou se moci senioři orientovat v dnešním světě? Jsou schopni se spoluúčastnit na ekonomických aktivitách? Na tyto otázky odborníci odpovídají jedním hlasem – edukační aktivity – jako jeden z nástrojů udržení kvality života a posilování kognitivity, obecně nazývány pod termínem gerontopedagogika. Starší obyvatelstvo je dle dřívějších výzkumu prozatím stále skupinou, která se prokazuje nižší vzdělanostní úrovní. Současný trend ale očekává, že se tato úroveň bude nadále zvyšovat a poroste jejich vzdělanost, lidé budou také aktivnější, sebevědomější a zvyšovat se budou i nároky seniorů z hlediska nabídky a poptávky možností své seberealizace, kterou se mimo jiné zabývá i gerontopedagogika.

Jedná se o pedagogickou disciplínu, též nazývanou geragogikou, která se zabývá výchovou a vzděláváním seniorů, nejde pouze o vzdělávání ve stáří, ale také vzdělávání ke stáří. Határ (2011, s. 21-22) ji definuje jako: „*Vědní oblast (disciplínu) edukologie a gerontologie, která se zabývá teorií, praxí, metodikou a profesní edukací lidí v seniorském věku. Tato skutečnost se uskutečňuje prostřednictvím cílových a věkových specifických podmínek edukace dospělých. Geragogika je určena starším lidem, ale také dětem, mládeži a dospělým v produktivním věku, protože podrobně analyzuje přirozené procesy stárnutí, potřeby, zájmy a práva starších spoluobčanů.*“ Lze ji zastřešit pod jednotný termín antropopedagogika, který v sobě zahrnuje vzdělávání dětí a mládeže, vzdělávání dospělých – andragogiku a gerontopedagogiku, a nelze je od sebe striktně odlišovat a oddělovat, jelikož mají mnoho společného, z psychologického

hlediska vychází aktivní stárnutí právě ze zachování potřeb středního dospělého věku. Z užšího hlediska se gerontopedagogika definuje jako teoreticko empirická disciplína zabezpečující komplexní podporu seniorům při snaze o uspokojování jejich potřeb v nelékařské dimenzi. Gerontopedagogika je také chápána jako multioborová disciplína prolínající nejrůznější vědomosti a poznatky z oblasti práce, lékařství, práva, sociologie i psychologie (Müllpachr, 2009). Vzdělání získané v mládí nevybavuje člověka pro celý život. Dochází ke změnám podmínek edukace, k rozvoji technologií i vědecký rozvoj pokračuje stále dopředu, a tak je od člověka vyžadováno, aby své znalosti oprašoval, rozvíjel a prohluboval (Bočková, 2000).

Gerontopedagogika může mít mnoho různých podob, z nichž jedna z nejzákladnějších je i příprava osob pro realizaci výuky pro seniory. Zahrnuje výchovu metodiků pro oblast volného času seniorů, pro činnosti jednotlivých center níže uvedených. Dále poté zahrnuje výchovu terapeutů pro práci s handicapovanými seniorskými pacienty a v neposlední řadě také osobnostní rozvoj seniorů (Müllpachr, 2009). V našich vědeckých podmínkách nenabyla doposud statut samostatné, autonomní vědy, jako je tomu například u andragogiky, ale její rozvoj jeví známky toho, že se jí může stát velmi brzo (Határ, 2011). Řada autorů také na základě mnoha důvodů konstatuje, že není až tak velmi správné, řídit vzdělávání seniorů do andragogiky a obhajují to řadou argumentů, z nichž nejčastější je rozdílná cílová skupina, osobitá životní situace starších lidí a sociálně emoční zájmy, potřeby se velmi liší a jsou seniory jinak vnímané než zájmy dospělého (Határ, 2011).

5 Možnosti vzdělávání seniorů

Edukaci řadíme mezi kulturní práva každého člověka, její rozvoj vyžaduje ale především podporu státu, příznivou společenskou atmosféru, tj. postoje ke vzdělání a dostupnost pro jednotlivce a individuální předpoklady pro účast na vzdělání (Petřková, Čornaničová, 2004). Tvorbu plánů, programů a aktivit zajišťují organizace celosvětové, evropské. Jejimi aktivitami vznikají programy na úrovni národní. Z celosvětových programů se obecně pojmem vzdělávání zabývá UNESCO, vzdělávání je pojímáno jako klíč k 21. století. Dalším orgánem je Organizace spojených národů. Ta sleduje problematiku seniorského vzdělávání již od roku 1978. Mimo jiné vyhlásila rok 1982 za Rok starého člověka a Valné shromáždění přijalo Mezinárodní akční plán o stárnutí. V roce 1990 vyhlásilo Valné shromáždění OSN 1. říjen za Mezinárodní den starších lidí. Evropské programy a specializované mobilizační aktivity pro seniory zajišťuje Rada Evropy, orgány Evropské unie a jiní. Řadí se sem organizace EURAG – Svaz starší generace Evropy, AIUTA – Asociace univerzit třetího věku, EFOS – Evropské sdružení starších studentů na univerzitách. Národní programy navazují především na aktivity OSN – zejména pak Národní program přípravy na stárnutí populace v České republice, který se mimo jiných principů zabývá vzděláváním (Petřková, Čornaničová, 2004).

To z hlediska formy rozdělujeme do tří složek, které se mohou mezi sebou libovolně prolínat, ale mezi formálním a neformálním vzděláváním platí spíše vztah vylučovací, jelikož jen malá skupina osob chodí do školy a paralelně je účastníkem nějakého kurzu:

Formální vzdělávání

„Formální vzdělávání je realizováno ve vzdělávacích institucích, zpravidla ve školách. Jeho funkce, cíle, obsahy, organizační formy a způsoby hodnocení jsou vymezeny právními předpisy. Zahrnuje získávání na sebe zpravidla navazujících stupňů vzdělání, jejichž absolvování je potvrzeno příslušným osvědčením (vysvědčením, diplomem, apod.)“ (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 41).

Neformální vzdělávání

„Neformální vzdělávání je zaměřeno na získání vědomostí, dovedností a kompetencí, které mohou člověku zlepšit jeho společenské i pracovní uplatnění. Neformální vzdělávání je poskytováno v zařízeních zaměstnavatelů, soukromých vzdělávacích institucích, nestátních neziskových organizacích, ve školských zařízeních a dalších organizacích. Patří sem např. organizované volnočasové aktivity, kurzy cizích jazyků, počítačové kurzy, ale také krátkodobá školení a přednášky. Nutnou podmínkou pro realizaci tohoto druhu vzdělávání je účast odborného lektora, či proškoleného vedoucího. Nevede k získání stupně vzdělání“ (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 61).

Informální vzdělávání

„Informální učení je chápáno jako proces získávání vědomostí, osvojování si dovedností a kompetencí z každodenních zkušeností a činností v práci, v rodině, ve volném čase. Zahrnuje také sebevzdělávání, kdy učící se nemá možnost ověřit si nabyté znalosti. Na rozdíl od formálního a neformálního vzdělávání je neorganizované, zpravidla nesystematické a institucionálně nekoordinované“ (Rabušicová, Rabušic, 2008, s. 77).

Mezi formální vzdělávání zařazujeme všechny následující univerzity třetího věku:

- U3V na Vysokém učení technickém v Brně,
- U3V na Univerzitě Karlově v Praze,
- U3V na České zemědělské univerzitě v Praze,
- U3V na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze,
- U3V na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích,
- U3V na Západočeské univerzitě v Plzni,
- U3V na Univerzitě Hradec Králové,
- U3V na Univerzitě Palackého v Olomouci,
- U3V na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, a další...

Další organizace:

- Akademie třetího věku,
- Kluby důchodců, Kluby aktivního stáří,
- Seniorské kluby,
- Centra celoživotního vzdělávání pro seniory a univerzity volného času.

5.1 U3V jako nejvýznamnější činitel podílející se na vzdělávání seniorů

Pojem Univerzita třetího věku použil poprvé profesor Pierre Vellas na Fakultě práva a ekonomie ve francouzském Toulouse v roce 1973. Počátky seniorského vzdělávání připadají tedy Francii. Starším studentům nabídl přednášky odpovídající jejich zájmům a potřebám. Záhy na to se podobné přednášky rozšířily i do vysokých škol dalších evropských zemí jako do Itálie, Německa, Belgie, Polska a samozřejmě i do České republiky. Kromě evropských zemí se zapojilo také USA, země Jižní Ameriky i Asie. Profesor proto založil ve Francii mezinárodní Asociaci univerzit třetího věku (IAUTA). Univerzity si za svůj cíl kladly zlepšení kvality života seniorů a jejich vzdělávání, podporu a další růst U3V po celém světě, udržení a navazování vědeckých kontaktů mezi členy, spolupráci s organizacemi, jejichž činnost se týká vyššího vzdělávání starší generace (Müllpachr, 2009).

V České republice se vliv na kvalitu života seniorů chápe jako cíl prvořadý. První univerzita třetího věku v České republice byla založena v Olomouci v roce 1986 při Univerzitě Palackého v Olomouci Lékařské fakulty za spoluúčasti Českého červeného kříže. Záhy na to vznikla také U3V v Praze na 1. Lékařské fakultě Univerzity Karlovy, o jejíž zřízení se zasloužil profesor Pacovský. V roce 1990 nabízela speciální přednášky především Univerzita Karlova a Masarykova univerzita. Ta v roce 1990 zahájila pravidelné přednášky v tematických okruzích. K významné změně došlo v roce 2000, kdy brněnské Vysoké učení otevřelo tříletý studijní program U3V (Adamec, 2010).

V roce 1993 byla v České republice také založena Asociace univerzit třetího věku jako občanské sdružení. Jejimi iniciátory byli profesori Slípka, Čihák, docent Šolc a řada jiných. Asociaci ale chybělo dostačující administrativní opatření a organizace. Přelomovým rokem byl rok 2000, kdy VUT poskytlo Asociaci potřebné zázemí. Jako odezvu a poděkování připravila AU3V Rozvojový projekt MŠMT, na kterém se spolupodílelo celkem osmnáct až dvacet vysokých škol. Cílem bylo vybavení učeben především s počítači, o nichž byl velký zájem a celkové vybudování infrastruktury v oblasti seniorského vzdělávání a „v roce 2009 vláda ČR schválila v rámci dokumentu „Návrh opatření v souvislosti se stárnutím populace ČR“ pokračování státní podpory

U3V v letech 2009-2013“ (Adamec, 2010, s. 9-10). Je možné uvést, že naprostá většina U3V vznikla na základě osobní či lokální iniciativy i přesto, že jejich vznik provázela zpočátku roztržitost. Nyní se nachází téměř v každém větším městě ČR.

Studium bourá demagogické bariéry a nabízí cestu k novým lidem. Senioři, dle doktora Jana Svatoně z Masarykovy univerzity v Brně, často uvádějí, že jim U3V otvírá otázky, o kterých by za normálních okolností nediskutovali.

Někteří profesori hovoří také o seniorech jako o nejvděčnějších a nejpozornějších studentech vůbec.

Zakončení u tohoto typu studia je absolutorium, které je podmíněno především docházkou, vypracováním určitých esejí a někdy i za prokázání určitých znalostí. Účastníci studia dostanou osvědčení a je uzavřeno slavnostním aktem, jako u mladých studentů, promocí. Studium je zpravidla organizováno ve dvouletých nebo tříletých cyklech, záleží ale na každé instituci, jakou formu a délku studia si zvolí. V každém semestru jsou realizovány přednášky na určité téma, které převážně koresponduje se zaměřením univerzity. Častou podmínkou k přihlášení bývá dovršení určitého věku, výjimku představují invalidní důchodci (Bočková, 2000).

Za cíle, které si univerzity třetího věku kladou, považujeme poskytování nejnovějších poznatků na současné vědecké úrovni, oddalování předčasného oslabování kognitivních schopností a psychických funkcí, podněcování v samostatné vzdělávací aktivitě, podporování pozitivního náhledu na život a pomáhání v udržení se ve společnosti, v navazování kontaktů (Bočková, 2000).

V současné době se můžeme také setkat i s tzv. virtuální univerzitou třetího věku. Ta představuje novou moderní alternativu ke klasické prezenční přednáškové výuce U3V a rozvíjí především informační a počítačovou gramotnost.

5.2 Akademie třetího věku (ATV)

Akademie třetího věku považujeme za vzdělávací perspektivu v oblasti edukace a mohly by představovat vzdělávací možnost v každém okresním městě. Akademie lze považovat za středně těžkou formu vzdělávacích aktivit pro seniory a jsou zastoupeny především v těch regionech, kde nejsou vysoké školy. Obvykle mají trvání v rozmezí jedné nebo vícesemestrální etapy. Obsah vzdělávání přizpůsobují potřebám seniorů, ale

i potřebám místním, vyznačují se celkově přístupností. Nejčastěji se orientují na obsah medicínsko – gerontologický, občansko – sociální, kulturní, historický, literární, ekologický. Oblíbené jsou také aktivity rekondiční a rekreačně sportovní. Výuka je koncipována výhradně ve formě zájmového vzdělávání a tomu odpovídají formy, metody práce a její obsah (Petřková, 1999).

Studenti-účastníci neabsolvuji žádné zkoušky ani testy, potvrzení o absolvování je vydáváno převážně na základě prezenze. Akademie třetího věku jsou organizovány nejčastěji pod záštitou nejrůznějších organizací, nejznámější je například Český červený kříž nebo Akademie J. A. Komenského, kulturní středisko. První Akademie byla zřízena v Přerově v roce 1983 (Bočková, 2000).

5.3 Kluby důchodců a seniorská centra

Jedná se asi o nejrozšířenější formu institucionalizovaného setkávání seniorů, s delší tradicí, převážně charakteru občanského sdružení. Zaměřuje se především na široce otevřené zájmové činnosti důchodců. Činnosti klubů jsou velmi pestré a organizují velmi přínosné aktivity v oblasti rozvoje seniora, jako jsou besedy s lékaři, výstavy nejrůznějších výtvorů, návštěvy kulturních akcí, společné výlety a vycházky, a také oslavy významných narozenin svých členů. Akce jsou často jednorázové, ale mohou být provozovány také ve formě cyklických kurzů. Při vzniku těchto center nám může být velkým vzorem země s delší tradicí zařízení jako je například Německo (Petřková, 1999). Vyznačují se neformálnějšími vztahy.

6 Aspekty seniorského vzdělávání

Každá lidská a společenská činnost, stejně jako edukační péče o seniory, musí být důsledně promyšlená, zorganizovaná. Musí mít jednoznačná pravidla a být naplánovaná tak, aby naplňovala cíle, které si touto činností stanovila. Správnou organizací a systematickým uvažováním můžeme eliminovat řadu chyb a nepříjemností, které k lidské práci patří.

Oproti studiu a výuce mladších klientů můžeme při práci se seniory upozorovat řadu rozdílů a odlišných specifíků. Kontakt a práce vyžaduje vysokou odbornost a trpělivost a seniory je potřeba v edukačním procesu akceptovat jako rovnocenné partnery. Stárnutí ovlivňuje smyslové vnímání, motoriku, paměť i koncentraci. Pokud dostatečně tyto oblasti zatěžíme podněty a stimulujeme, mohou mít velmi pozitivní vliv. Největší rozdíly pozorujeme:

- zájem učit se novému, motivace je evidentně vyšší,
- témata ve výuce, studiu – jsou především praktické s minimem teorie,
- metody výuky – frontální výuka, demonstrativní činnosti doplňuje individuální práce s klienty, zapojení asistentů, volnější tempo,
- smyslové vnímání a koncentrace – dochází k zhoršování zraku, sluchu, s rychlejším nástupem únavy při sledování monitoru (Adamec, Hašková, 2010).

Jak je již výše uvedeno, edukace seniorů musí být promyšlená a naplánovaná. Határ (2011, s. 73-77) uvádí čtyři etapy, které je nutno dodržovat:

1. „*Etapa poznávání a motivace klienta*“ - zjišťují se potřeby seniora, potřeby seberealizace a jeho schopnosti, dotazujeme se na jeho stav fyziologický, psychický i sociální, zjišťujeme předcházející zkušenosti s plánovanými aktivitami a programy a jeho úroveň kognitivních funkcí. Upřesňujeme si, do jaké míry je klient schopen se podílet na různých aktivitách či sociálně - vzdělávacích programech, co od těchto aktivit očekává a neméně důležité je dotaz na předchozí životní styl a prostředí klienta, ve kterém se pohyboval doposud.
2. „*Etapa plánování programu sociálně – edukační práce s klientem*“ – zahrnuje uvažování o cílech dané edukace a jejich formulování. Cíl musí být formulován konzistentně (nižší cíle jsou podřízeny vyšším), přiměřeně, a musí být měřitelný

a kontrolovatelný. Na formulaci cílů navazuje rozpracování obsahové stránky dané seniorské edukace a stanovení zásad a principů daného vzdělávání (zásada systematickosti, zásada vyzdvihování kladných stránek klienta, zásada individuálního přístupu a další). Dalším krokem je výběr vhodných geroedukačních metod – metoda analytická, syntetická, induktivní a deduktivní, metoda působící na emoce, metoda působící na vegetativně – reflexní složku osobnosti, fixační metoda, verifikační metoda, metoda programového učení. Jakmile je určena metoda, je třeba vybrat vhodnou organizační formu. Již v popisu jednotlivých zařízení, které senioři navštěvují jsou uvedeny nejčastější formy, jako jsou výlety a exkurze do speciálních zařízení, vycházky do přírody, tématická soustředění, kurzy nejrůznějšího zaměření, zájmové techniky. Formu vzdělávání doplňují ještě materiální prostředky, které se neliší od běžného vzdělávání.

3. „*Etapa realizace programu sociálně – edukační práce s klientem*“ – jde o zavedení daného programu do reálných podmínek.
4. „*Etapa evaluace programu sociálně – edukační práce s klientem*“ – evaluace efektivnosti vzhledem ke klientovi a evaluace efektivnosti vzhledem k sociálnímu andragogovi – sebereflexe. Tato poslední etapa je jakýmsi konečným vyhodnocením procesu, odpovězením na otázky, zda bylo dosaženo cílů a jakou efektivitu vzdělávání mělo i vzhledem k času a materiálním prostředkům.

Z výše uvedeného dělení lze shrnout následující: sociálně edukační proces má stránku obsahovou, materiální, procesuální a personální (Határ, 2011).

6.1 Cíle edukace ve třetím věku

Vzdělávání je specificky lidská činnost a vyvíjí se v závislosti na potřebách společnosti, v kulturně-historickém a prostorovém kontextu. Cíle vzdělávání se převážně orientují na požadavky společnosti, což není považováno za úplně efektivní řešení, nejsou zohledňovány i seniorovy individuální potřeby, respektive potřeby užší society. Cíle edukace by měly být pojímány celostně a měly by zohledňovat požadavky individuálně i společensky. Úzce se prolínají s funkcemi edukace tohoto věku, z nich

vychází a tímto se také koncipují. V seniorském vzdělávání se dle Határa (2011, s. 70) vychází z „*triaprocesuálního modelu edukace – vychovávání, vzdělávání a vycvičování*“. Při vstupu do třetí etapy života senior přichází o přirozené kontakty apod., a z tohoto důvodu se klade důraz především na podporu autonomie a autonomní edukaci, která vychází z toho, že klientovi je zpřístupněno učení, které je založeno na zkušenostech a spolurozhodování, má samostatnou volbu edukačních aktivit dle svého uvážení a zájmů, má možnost svou autonomii uplatňovat a má možnost nabídky takových učebních příležitostí, které k podpoře autonomie přispívají. Határ (2011) uvádí dvojí charakter úloh, které může edukace dospělých a seniorů poskytovat. První skupinu tvoří *úlohy doplňovací*, které slouží prostřednictvím jednotlivých subsystémů edukace k doplnění poznatků a informací z nejrůznějších společenských oblastí, druhá skupina úloh zahrnuje *úlohy osobité*. Ty se dále mohou rozlišovat na úlohy, které vyplývají ze současných potřeb společnosti – řadí se sem úlohy zaměřené na rozvoj schopností, zručností potřebné pro pracovní a řídicí proces, propagace nejnovějších poznatků z oblasti vědy, techniky a sportu, rekvalifikace a schopnosti změnit kvalifikaci jak zaměstnaných, tak i nezaměstnaných seniorů. Dále úlohy vyplývající z výchovy různých věkových skupin a úlohy, jejichž prostřednictvím se vytvářejí podmínky pro kvalitní vývoj člověka.

6.2 Metody vzdělávání, funkce, faktory edukace

Metody edukace seniorů přihlíží ke specifickým zvláštnostem, které vyplývají ze složení posluchačů a studentů. Výběr metod ovlivňuje „*vzdělávací cíl, vzdělávací obsah, schopnost seniorů se učit, heterogenost se učit, přístup ke vzdělávání, ochota participovat se, časové a materiální schopnosti, osobnost vzdělavatele – vyučujícího, instruktora, lektora*“ (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 70).

Jako velmi efektivní se osvědčily především ty metodické postupy, které „*podněcují motivaci účastníků, zajišťují jejich aktivní účast, respektují individuální potřeby a zájmy, zabezpečují zpětnou vazbu, umožňují operativně měnit časový plán, umožňují využití získaných poznatků v praxi*“ (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 70). Nejznámějšími metodami je podobně jako v primární edukaci užívána forma výkladu, dialogické metody, metody řešení konfliktů a důležitých problémů, výcvikové metody a jiné.

Faktory, které ovlivňují vzdělávání seniorů, jsou podobné jako u studentů mladých a mají tedy stejnou možnost učit se. Tento proces učení je ovlivňován řadou činitelů, které obecně vyčleňujeme jako subjektivní a objektivní podmínky učení. Mezi subjektivní podmínky učení seniorů řadíme charakteristiky kognitivní (intelektové schopnosti, styl učení), afektivní (motivace, zájmy, postoje a hodnoty), sociálně-kulturní (vzdělanostní úroveň státu, rodinné situace, postavení seniora) a fyzické (věk, pohlaví, zdravotní stav) (Petřková, Čornaničová, 2004). S výraznou proměnou dynamiky osobnosti úzce souvisí také různé konflikty a protiřečení ve vzdělávacím procesu. Správným postupem jej naopak senioři mohou posunout až k seberozvoji, sebezdokonalování. Velmi zásadní je vést geronty k tomu, aby si požadavky společnosti zinteriorizovali, aby byli přesvědčení, že to chtějí oni a ne že to od nich vyžaduje společnost. Při vzdělávání v institucionálních zařízeních sociálních služeb je nutno brát v potaz to, zda senior je v zařízení umístěn na vlastní žádost, či nedobrovolně (Határ, 2011).

Témata, která se nejčastěji vedou kolem stárnutí, mají převážně demografický charakter nebo se zaměřují na ekonomickou stránku. Je důležité si uvědomit, že výchova, vzdělávání člověka se nezaměřuje pouze na dětské období a že vzdělání v postproduktivním věku plní řadu významných funkcí, jakými jsou: *„funkce preventivní – provádí opatření, která dokážou pozitivně ovlivnit průběh stáří, funkce anticipační - připravenost na změnu stylu života, funkce rehabilitační – znovuoživení, udržení sil, a funkce posilovací – rozvoj potřeb a zájmů jedince, podpora jeho aktivity, kultivace, nebát se požádat o pomoc“* (Adamec, Hašková, 2010, s. 33).

Határ (2011, s. 66) uvádí další funkce: *„funkce augmentativní“* – jedná se o oslovení zájmů a schopností seniora, *funkce vzdělávací* – osvojování si nových poznatků, obnovování zručnosti a udržení si mysli v kondici, *„funkce kulturně kultivační“* – zaměřuje se na uspokojení a ušlechťování osobnosti seniora v umělecké oblasti, *„funkce sociálně psychologická“* – zachování přiměřené kvality života v duchovní oblasti a v oblasti společenských vztahů, *„funkce komunikační“* – umožňuje uplatnit také funkci sociálně psychologickou, ale také vzdělávací. Bez komunikace se informace jen těžko získávají, stejně tak jako kontakt se společností, s lidmi. *„Funkce kompenzační“* – slouží k nahrazení předcházející aktivity, respektive k nahrazení zaměstnání a profesní role, *„funkce aktivizační, funkce relaxační“* – umožňující oddych od dosavadních činností, změna programu, umožňuje vybočit ze stereotypu, *„funkce*

mezigeneračního porozumění“ – zaměřuje se především na porozumění a vylepšení vztahů mezi rodiči, dětmi a prarodiči, předchází vzniku konfliktů v těchto vrstvách. Předkládané vymezení funkcí má v sobě obrovský potenciál, který univerzity třetího věku, jako specifický druh seniorského vzdělávání, dokumentují.

Nejčastějšími bariérami v rozvoji celoživotního vzdělávání bývají tradiční postoje ke vzdělávání, rozdílnost v přijetí jednotlivých společenských vrstev, dostupnost a organizace, které bývají především situovány do větších měst. S touto souvislostí mohou mít problém především starší občané. Dalším oponentem bránícím v rozvoji edukace je také neexistující nebo malá potřeba a touha celoživotně se vzdělávat. Řada firem, institucí a povolání tento trend požadují, není ale zdaleka na takové úrovni jako v některých nejvyspělejších státech (Bočková, 2000). Petřková, Čornaničová (2004) uvádí, že potenciálními překážkami vzdělání mohou být jak subjektivní faktory edukace, tak i ty objektivní. Mezi subjektivní řadí trému a strach z nových skutečností, obavu z poklesu kognitivních funkcí, nedůvěru v sebe sama, nedostatek vitality. Jako objektivní bariéry jmenuje především problémy, které se spojují s časově nevhodným konáním, problémy spojené s dopravou či finanční náklady.

Výše uvedené aspekty mohou hrát významnou roli v tom, zda se senior rozhodne určité aktivitě věnovat, ale řada z nich je jen častou výmluvou a odpovědí na otázku, proč se nevzdělávají.

6.3 Osobnost učitele při seniorském vzdělávání

Nejen pouhý učitel, ale i samotní posluchači utvářejí klima tohoto vzdělávání. Všichni se velmi živě a aktivně zapojují do procesu výuky a tímto jej, ať už přímo nebo nepřímo, ovlivňují. Pedagog nepůsobí jako pouhý učitel, ale svým vystupováním, vědomostmi a charakterem je osobností, která se snaží své posluchače formovat, ovlivňovat.

Znamenitym faktorem studia je věková struktura pedagogů seniorského vzdělávání. Některé názory tvrdí, že se pro seniorskou složku populace hodí spíše senior-pedagog, rozumí jejich tempu a mentalitě a celkově je posluchačům blíž. Ne všichni seniorští studenti si dokážou k mladému lektorovi najít cestu. Nemusí to být ale ve všech případech až tak pravda. Mladý pedagog může do jejich vnímání vnést nového, vitálního ducha, může předkládat moderní názory a poznatky a udržet tak seniora ve větším povědomí. Jediným opozitem mohou být však chybějící životní zkušenosti, které mohou seniory demotivovat (Adamec, Hašková, 2010).

Osobnost učitele by měla (Adamec, Hašková, 2010):

- povzbuzovat starší spoluobčany k procesu samostatné vlastní organizaci vzdělávání,
- seznámit starší lidi s konstruktivním a kooperativním používáním nových komunikačních a informačních technologií,
- připravovat starší generaci k akceptaci nových úloh a druhů aktivit,
- zvládat odborné a sociální kompetence jakými jsou komunikační schopnosti, udělování a přijímání zpětné vazby, technika pokládání otázek, verbální a nonverbální komunikace, kooperační kompetence, emocionální pružnost a schopnost rozhodovat, umět řídit.

Z osobnostních faktorů se do popředí klade kolegiálnost, srdečnost, pozornost, lidskost, ochota, klid a rozvaha, trpělivost, úsměv a dobrá nálada, zodpovědnost, velkorysost, upřímnost a radost z předávání vědomostí. Především oboustranné kladné a blízké vztahy umocňují významnost a efektivnost celého vzdělávacího procesu. V řadě situací působí lektor neboli učitel spíše jako důvěrník, poradce nebo i psycholog (Adamec, Hašková, 2010).

Határ (2011) vymezuje několik typů přístupů ke klientovi:

- ochránářský – takový typ člověka, který se snaží klientovi pomoci na úkor svých vlastních potřeb, a tímto mu může až bránit v určitých činnostech,
- manipulující – takový pracovník se snaží klienta přesvědčit o svých pravdách a rozhodnutích pouze za tím účelem, aby dosáhl svého cíle,
- autoritativní – pracovník, který se povyšuje nad klienty, vnucuje své názory ostatním a snaží se je přesvědčit o svém rozhodnutí,
- spolupracující – nejvhodnější pracovník pro tuto činnost, je pozorný a vnímavý vzhledem k potřebám klienta, umí naslouchat a pracuje dle tempa seniora.

Profesní příprava učitele na vzdělávací proces určený přímo seniorům je obtížnější než pro mladé studenty. Učitel musí velmi dobře aplikovat didaktické zásady, kterými seniorům ulehčuje pochopení výkladu. Nesmí zapomínat a převážně užívat teorii spojenou s praxí, princip názornosti, postupnosti a individuálního přístupu. Učitel musí umět vybírat základní, stěžejní pojmy a být schopen strukturovat poznatky dle potřeb studentů. Lektor by měl být schopen taktéž dobře pracovat s hlasem a se slovem. Za nutné se považuje kultivovaný slovní projev, bez náznaků jakékoliv ironie či vulgarity (Adamec, Hašková, 2010).

Zásady seniorského vzdělávání, které by měl každý správný lektor a učitel na U3V respektovat (Klevetová, Dlabalová, 2008):

- starší lidé potřebují svůj vlastní způsob a své vlastní tempo,
- informace, které mu jsou předávány, musí být přehledné a názorné,
- je třeba zvažovat množství poznatků, které jsou seniorovi předkládány,
- při výuce vyzdvihávat jejich schopnosti, dovednosti, zkušenosti, a tím je i motivovat,
- vyjadřování musí být srozumitelné a ve vhodném tempu,
- úkoly, které jsou po seniorovi požadovány, musí být množstevně omezovány, je lepší je rozdělit na větší časové intervaly,
- po seniorovi nechtějme, aby se učil něco nazpaměť,

- pro starší vzdělávané osoby je důležité, aby věděli, proč danou věc dělají, jaký má význam, stejně tak jako se ptají účastníci mladšího vzdělávání,
- seniora chválíme a uznáváme, je to jedna z největších motivací, nazývaná také jako hybná páka, má tři klíče: a) touha dosáhnout cíle, b) důvěra v sama sebe a ve vlastní schopnosti, c) vlastní představa dosažené změny,
- je-li senior dobře namotivován a zvolíme-li správný přístup, bude on sám chtít něco dokázat a podpoří přísloví, že *„nikdy není pozdě něco dokázat.“*

II. Empirická část

7 Analýza a interpretace výsledků praktické části

7.1 Cíl práce a dílčí úkoly

Hlavním cílem diplomové práce bylo zjistit nejdůležitější motivační faktory podílející se na účasti vzdělávání v seniorském věku na Univerzitě třetího věku Palackého v Olomouci a na Slezské univerzitě v Opavě.

Dílčí úkoly:

1. Určit pohlaví a věk inklinující ke vzdělávání (výzkumná položka č. 1 a 2).
2. Definovat možnosti, které senioři v oblasti vzdělávání mají a popsat činnosti a fungování jednotlivých organizací (výzkumná položka č. 11, 13 a 16).
3. Vymezit problémy spojené se vzděláváním starších spoluobčanů (výzkumná položka č. 10, 12, 17, 18 a 20).
4. Vystihnout vliv počátečního vzdělání na další vzdělávání starších osob (výzkumná položka č. 3, 5, 6 a 7).
5. Objasnit vztah seniorů ke vzdělávání a motivační faktory (výzkumná položka č. 4, 8, 9, 14, 15, 19, 21 a 22).

7.2 Charakteristika souboru

Distribučováno bylo celkem 150 dotazníků určeným respondentům. Dotazník vyplnilo celkem 142 respondentů (94,7%), jelikož byl výzkum prováděn z valné části před výukou na samotných univerzitách, tudíž respondenti byli velmi ochotní. Z celkového počtu bylo 72 (50,7%) osob účastníky Univerzity třetího věku Palackého v Olomouci a 70 (49,3%) respondentů absolventy Slezské univerzity třetího věku v Opavě. Při vyhodnocování dat ale rozdílnost u obou univerzit není uvedena, jelikož bylo při začátku vyhodnocování zjištěno, že výsledky jsou srovnatelné a jejich rozlišování by nepřineslo žádný poznatek, vše je tedy uvedeno v celkovém kontextu, pouze dotazníková položka č. 1 nastiňuje pohlavní a početní srovnání a také

při fungování obou univerzit je uvedena každá se svými zvláštnostmi v podkapitole Charakteristiky organizací.

Kritéria dotazníku:

1. pohlaví: muži i ženy,
2. studenti univerzit třetího věku,
3. soběstační,
4. nad 50 let.

7.3 Metodologie výzkumu

Šetření bylo provedeno za pomoci kvantitativního dotazníku společně s rozhovory na dané téma u některých dotazovaných, aby odpovědi směřovaly k podstatě výzkumu.

Dotazník Chráska (2011, s. 163) označuje jako „*způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí, samotný dotazník je pak soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny.*“

Dotazník byl vytvořen vlastní iniciativou na základě nastudované literatury, kde byly stanoveny takové otázky i odpovědi, aby naplňovaly cíl diplomové práce a tak, aby odpovědi byly tématicky zastoupeny pro objektivní zpracování a nenutily respondenta zařadit se do některé z nabízených variant a skutečně vypovídaly o jeho osobě.

Dotazníkové archy byly vyplňovány respondenty od dubna 2011 do prosince 2011, jelikož bylo nutné se přizpůsobit přednáškám jednotlivých fakult.

K vyplňování dotazníku byli přizváni studenti univerzit třetího věku bez ohledu na druh studovaného oboru, ročníku studia či pohlaví. Protože nebylo možné zajistit pouze respondenty - seniory starší 65 let, ve výzkumu se pracuje taky s účastníky tohoto typu studia pod 60 let, jelikož jejich zastoupení je významné a pro výsledky šetření nezbytné a zvyšuje objektivitu výzkumu a také hlavně proto, že Univerzita Palackého do svého studijního programu U3V může zahrnout každého, kdo dovrší 50 let bez ohledu na předcházející stupeň vzdělání, stejně tak jako je to u Univerzity třetího věku při Slezské univerzitě v Opavě.

V dotazníku bylo respondentům položeno 22 otázek, z nichž 20 mělo povahu uzavřeně odpovědi s možností výběru, nebo případně polouzavřeně otázky, kde bylo možno

doplnit i odpověď jinou, než je respondentovi předkládána. Dvě otázky měly charakter otevřené výpovědi, kdy respondent neměl na výběr z možností, ale odpovídal dle svých osobních dat, dle pocitů, zážitků a dojmů a svou odpověď dopisoval. U celkem 5 otázek bylo možno zvolit odpovědi více. Vyhodnocování těchto otázek je prováděno vždy uvedením vždy tří nejčastěji zmiňovaných jevů. U ostatních otázek je vyhodnocování prováděno uvedením absolutních i relativních četností s přesností na jedno desetinné místo.

7.4 Charakteristika organizace

U3V při univerzitě Palackého v Olomouci

Univerzita se stala významnou institucí v oblasti edukace seniorů, nejen na regionální úrovni, jelikož byla jako první, která s touto koncepcí vzdělávání přišla a působí nejen v Olomouci, ale zajišťuje také vzdělávání seniorů ve Valašském Meziříčí a v Uherském Hradišti.

Poskytuje starším lidem možnost, aby své vědomosti a zkušenosti porovnali s nabytými poznatky a získali nové, které mají význam pro aktivní život a jsou návodem, jak udržovat dobré sociální vztahy nejen se svými vrstevníky.

Organizačně je studium ve tříletých cyklech, je zájmovou formou studia, neposkytuje absolventům žádnou kvalifikaci. Studium je stejně jako u druhé níže zmiňované univerzity určeno pro starší občany nad 50 let. Při žádosti o přijetí není vyžadováno plnění testů ani ústních pohovorů k přijetí, účastník je evidován na základě podané přihlášky a poplatky činí 500 Kč na semestr.

Studium je rozděleno do tzv. dvou modulů. První modul má charakter informačně motivační a jeho úkolem je adaptovat studenty-seniory na vysokou školu, pomoci jim orientovat se a poskytnout informace o možnostech studia U3V a základních problematikách. Druhý modul je tzv. specializovaný a zajišťuje vzdělávání v různých nabízených oborech a směrech, například Kapitoly z humanitních věd, Kapitoly z českých dějin, Psychosociální studia, Výzkum v přírodních vědách a jiné (www.upol.cz).

U3V při Slezské univerzitě v Opavě

Tato univerzita, která realizuje U3V od roku 1995, má také dvě oddělená pracoviště, a to v Krnově a v Karviné. Univerzita třetího věku (U3V) ve Vzdělávacím centru v Krnově, kde bylo také dotazníkové šetření prováděno, je organizována s principy celoživotního učení a vzdělávání a navazuje na strategii OSN. Účastníci U3V ale nenesou status studenta. Organizačně je pojímáno jako tříleté zájmové studium s převahou přednášek, seminářů a exkurzí, které se konají dvakrát za měsíc nejčastěji v dvouhodinových intervalech. Přihlásit se mohou jakékoliv osoby starší padesáti let bez ohledu na dosažený stupeň vzdělání. Ukončení semestru je spojeno s obdržením osvědčení Vzdělávacího centra Krnov o absolvování, účastníci, kteří absolvují alespoň čtyři semestry z pěti (celá délka studia) ukončují studium slavnostním absolutoriem Univerzity třetího věku. Pokud je koncipována jako cyklus několika semestrů, je studium zakončeno písemnou prací a kolokviem. A následuje předání osvědčení při slavnostním vyřazovacím aktu. Cena za jednotlivé kurzy v semestrech se pohybuje od 200 Kč do 1200 Kč dle druhu kurzu.

Přednášejícími na U3V jsou pedagogové, lektori nebo jiní odborníci z jednotlivých fakult Slezské univerzity v Opavě (www.slu.cz).

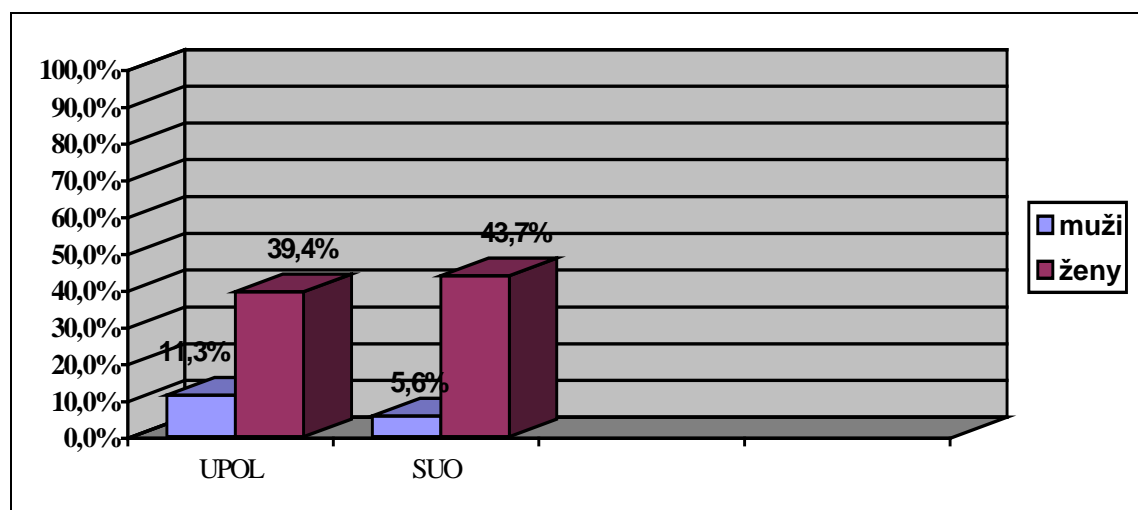
7.5 Výsledky šetření

Dotazníková položka č. 1. Pohlaví.

Tabulka 2. Pohlaví respondentů

zařízení respondenti	Univerzita Palackého (UPOL)		Slezská univerzita (SUO)		celkem	
	n	%	n	%	n	%
ženy	56	39,4	62	43,7	118	83,1
muži	16	11,3	8	5,6	24	16,9
celkem	72	50,7	70	49,3	142	100,0

Graf 2. Pohlaví respondentů dle rozlišení univerzity

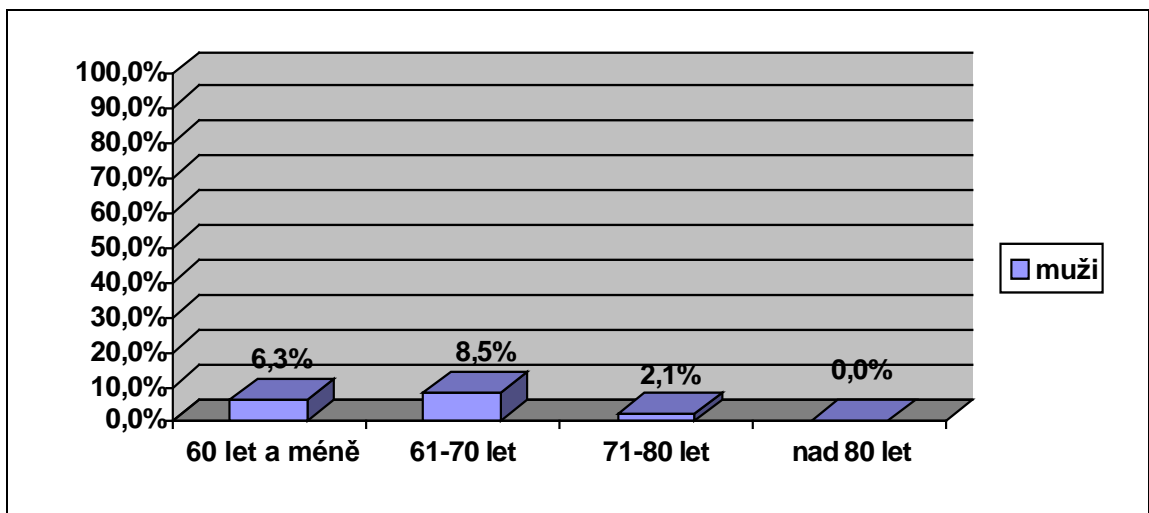
Celkově zkoumaný soubor tvořilo 118 žen (83,1%) a 24 mužů (16,9%). Přičemž zastoupení mužů na obou univerzitách bylo ve zkoumaných vzorcích vždy výrazně menší. Menší zastoupení mužů je celorepublikový trend, ale mohlo být částečně i zkresleno výběrem studijních skupin, respektive tématem přednášky, která následovala po provedení šetření u dané skupiny.

Dotazníková položka č. 2. Věk.

Tabulka 3a. Věk muži

věková kategorie pohlaví	60 let a méně		61 – 70 let		71 – 80 let		nad 80 let		celkem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
muži	9	6,3	12	8,5	3	2,1	0	0,0	24	16,9

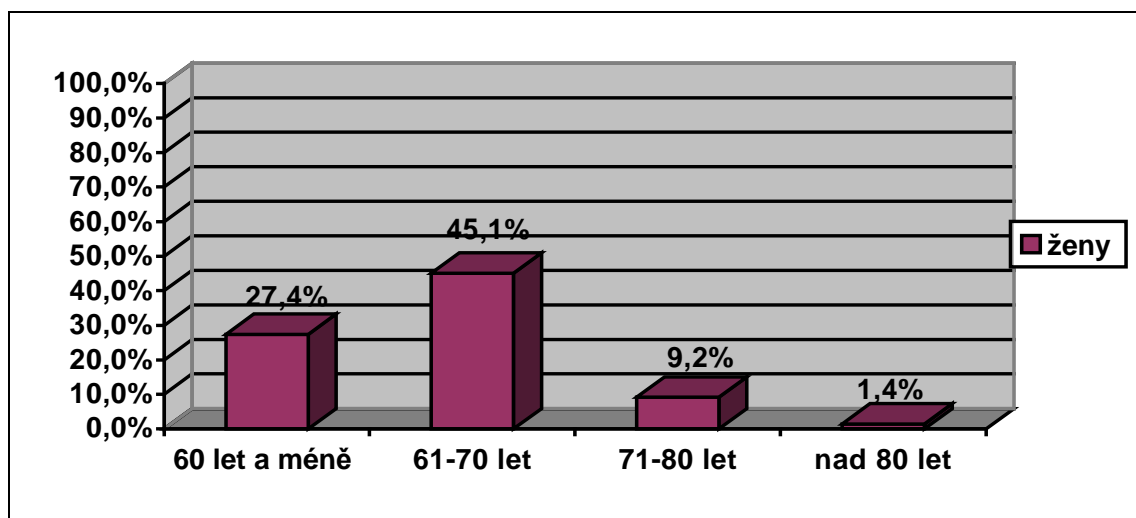
Graf 3a. Věk muži

Ve věkové kategorii mužů bylo nejčastější odpovědí druhá možnost 61-70 let, celkem 12, tj. 8,5%, druhou nejčtenější odpovědí mezi muži byla kategorie 60 let a méně, konkrétně tak odpovědělo 9 mužů, tj. 6,3%. Méně frekventované bylo věkové údobí 71-80 let, celkem 3 odpovědi, tj. 2,1%. Muži nad 80 let se ani na jedné z univerzit ve zkoumaném vzorku neobjevili.

Tabulka 3b. Věk ženy

věková kategorie	60 let a méně		61 – 70 let		71 – 80 let		nad 80 let		celkem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
ženy	39	27,4	64	45,1	13	9,2	2	1,4	118	83,1

Graf 3b. Věk ženy

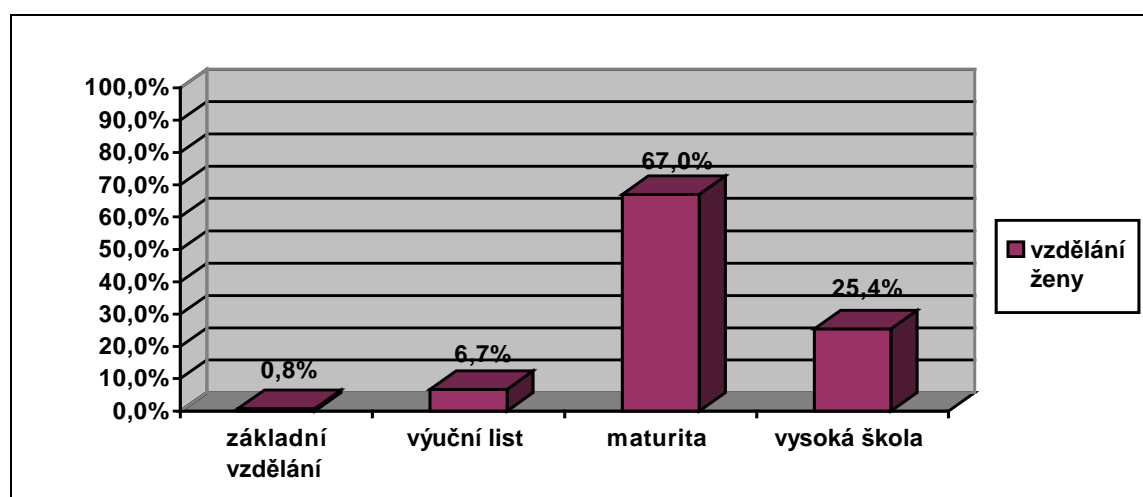
Velmi výrazné věkové zastoupení se objevilo u kategorie 61-70 let, z celkového počtu žen takto odpovědělo 74 z nich, tj. 52,1%. Další nejpočetnější kategorií bylo věkové rozložení 71-80 let, odpovědělo takto 23 žen, tj. 16,2%. Žen mladších 60 let se ve výzkumném vzorku objevilo 19, tj. 13,4%, a ženy nad 80 let studují ve výzkumném vzorku jen výjimečně, a to ve dvou případech, tj. 1,4%.

Dotazníková položka č. 3. Jakého nejvyššího stupně vzdělání jste dosáhl/a.

Tabulka 4a. Dosažené vzdělání ženy

vzdělání věková kategorie	základní vzdělání		výuční list		maturita		vysoká škola		celkem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
60 let a méně	0	0,0	1	0,8	8	6,8	10	8,5	19	13,4
61-70 let	1	0,8	4	3,4	52	44,1	17	14,4	74	52,1
71-80 let	0	0,0	3	2,5	17	14,4	3	2,5	23	16,2
80 a více let	0	0,0	0	0,0	2	1,7	0	0,0	2	1,4
celkem	1	0,8	8	6,7	79	67,0	30	25,4	118	83,1

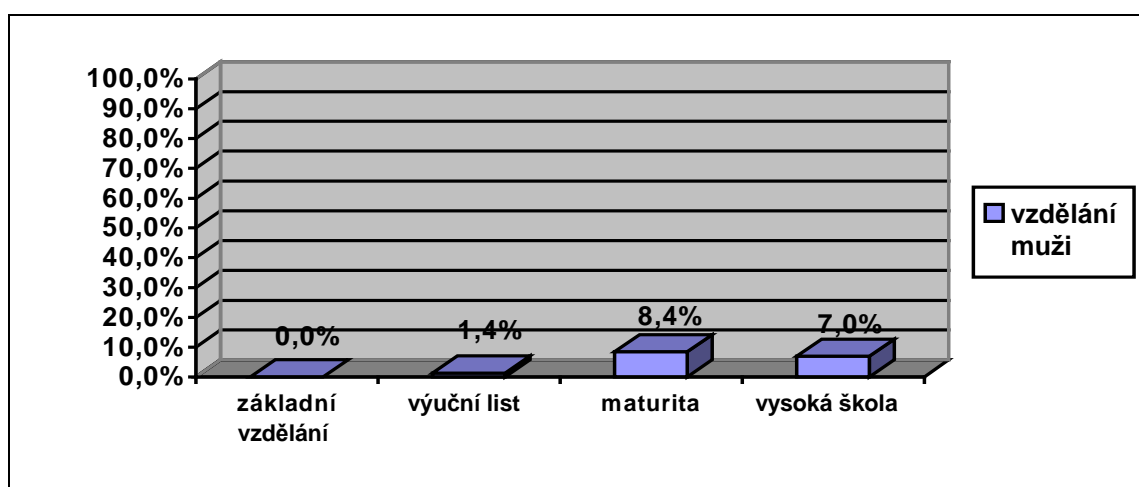
Graf 4a. Vzdělání ženy

Nejvýrazněji převládající vzdělání u sledovaného vzorku žen bylo maturitní ukončení, takto odpovědělo 79 žen, tj. 67%. Poměrně výrazně je také zastoupeno vzdělání vysokoškolské, které bylo znatelné u 30 žen, tj. 25,4%. Výuční list uvedlo 8 žen, tj. 6,7% a také 1 žena uvedla vzdělání základní. Ze studií, které byly v tomto ohledu prováděny a také z logického úsudku, je považována tato odpověď za neobjektivní a dotazovaná spíše *základní vzdělání* nepřisuzovala pojmu - vzdělání ukončené pouze devítiletou školní docházkou.

Tabulka 4b. Dosažené vzdělání muži

vzdělání věk. kategorie	základní vzdělání		výuční list		maturita		vysoká škola		celkem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
60 let a méně	0	0,0	0	0,0	5	3,5	4	2,8	9	6,3
61-70 let	0	0,0	1	0,7	6	4,2	5	3,5	12	8,5
71-80 let	0	0,0	1	0,7	1	0,7	1	0,7	3	2,1
80 a více let	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
celkem	0	0	2	1,4	12	8,4	10	7	24	16,9

Graf 4b. Vzdělání muži

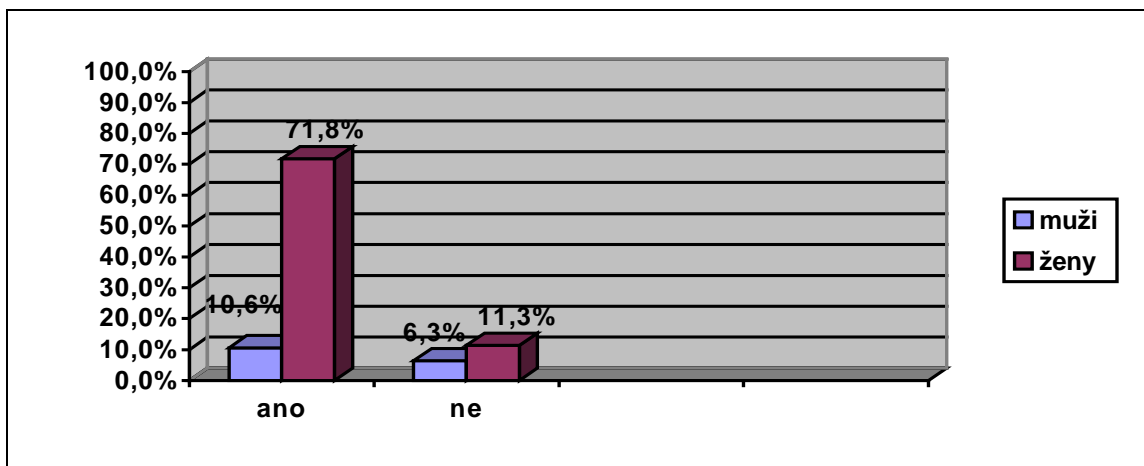
U vzdělání mužů bylo poměrně stejně zastoupeno ukončením s maturitním vysvědčením a ukončením vysokoškolským diplomem. Maturita se vyskytovala u 12 dotazovaných mužů, tj. 8,4% ze všech respondentů a vysokoškolského vzdělání dosahovalo 10 mužů, tj. 7% z celého vzorku. Vyučení studenti U3V se vyskytly ve dvou případech, tj. 1,4% a základní vzdělání nevedl ani jeden muž.

Dotazníková položka č. 4. Jste nyní v důchodu.

Tabulka 5. Starobní důchod

starobní důchod respondenti	ano		ne		celkem	
	n	%	n	%	n	%
muži	15	10,6	9	6,3	24	16,9
ženy	102	71,8	16	11,3	118	83,1
celkem	117	82,4	25	17,6	142	100,0

Graf 5. Starobní důchod

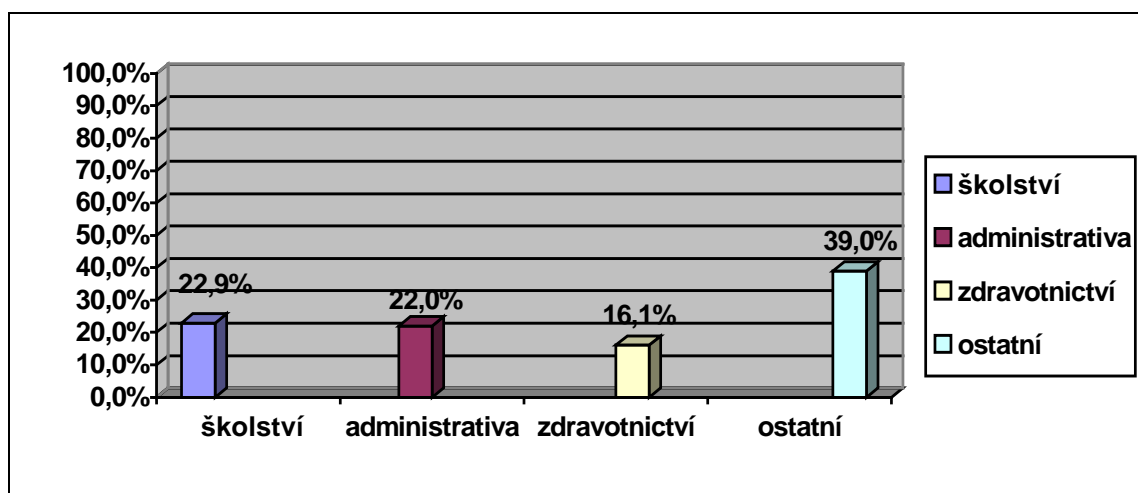
Ve starobním důchodě se nacházelo celkem 102 žen, tj. 71,8% a 15 mužů, tj. 10,6%. Pracovně stále činných je 16 žen, tj. 11,3% a 9 mužů, tj. 6,3%. Tuto kategorii zvolilo ze sta procent vždy osoby z věkové kategorie 60 let a méně.

Dotazníková položka č. 5. Jakou profesí jste vykonával/a před nástupem na univerzitu třetího věku nebo stále vykonáváte.

Tabulka 6a. Zaměstnání ženy

zaměstnání pohlaví	školství, vychovatelství		administrativa, účetnictví		zdravotnictví, ošetřovatelství		ostatní		celkem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
ženy	27	22,9	26	22,0	19	16,1	46	39,0	118	100,0

Graf 6a. Zaměstnání ženy

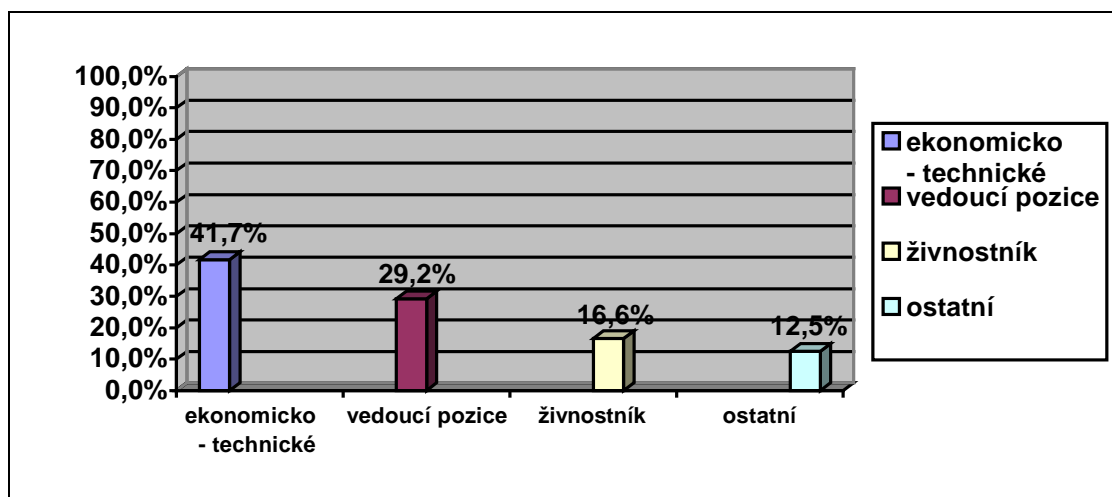

Dvě výrazné profese, které dominovaly u žen, bylo školství a vychovatelství, celkem 27 žen, tj. 22,9% a administrativa, účetnictví, celkem 26 žen, tj. 22,0%. Překvapující bylo také zastoupení zdravotnického povolání. Odpovědělo takto 19 žen, tj. 16,1%. Skupinu ostatní sice tvoří 46 žen, tj. 39,0%, ale jedná se o směsici povolání, které většinou nespojují stejné činnosti. Z větší skupiny ostatních zastupovaly OSVČ (osoby samostatně výdělečně činné, živnostníci), zaměstnání ekonomicko-technického zaměření, vedoucí pozice nebo osoby, které zaměstnání nevedly nebo nechtěly uvést.

Tabulka 6b. Zaměstnání muži

zaměstnání pohlaví	ekonomicko -technické		vedoucí pozice		živnostník (OSVČ)		ostatní		celkem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
muži	10	41,7	7	29,2	4	16,6	3	12,5	24	100,0

Graf 6b. Zaměstnání muži

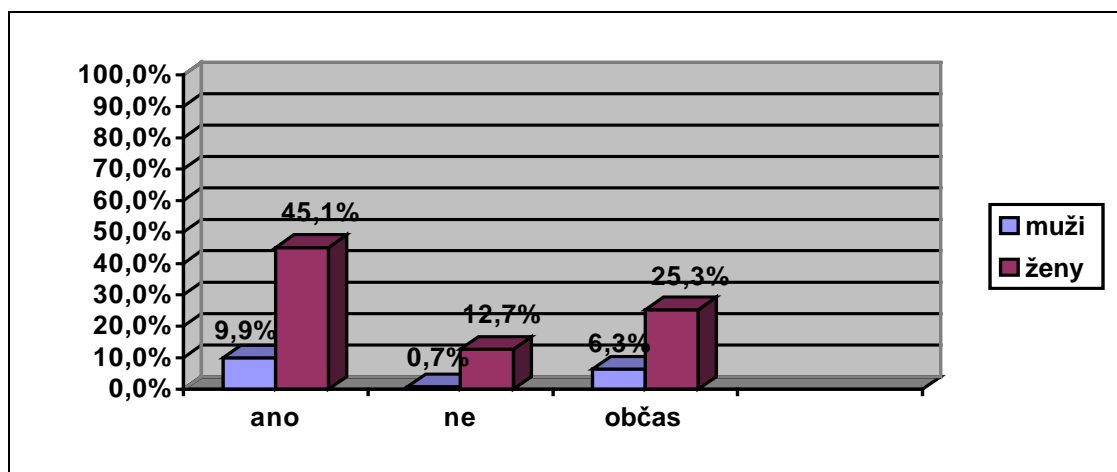
U mužů bylo patrné technické zaměření. Celkem 10 mužů ze všech mělo nebo má zaměstnání ekonomicko-technického charakteru, tj. 41,7%. Vedoucí pozici uvedlo 7 mužů, tj. 29,2% a 4 respondenti byli nebo jsou živnostníky, tj. 16,6%.

Dotazníková položka č. 6. Pracujete s počítačem, informační technikou ve svém volném čase.

Tabulka 7. Práce s počítačem

práce s počítačem respondenti	ano		ne		občas		celkem	
	n	%	n	%	n	%	n	%
muži	14	9,9	1	0,7	9	6,3	24	16,9
ženy	64	45,1	18	12,7	36	25,3	118	83,1
celkem	78	55,0	19	13,4	45	31,6	142	100,0

Graf 7. Práce s počítačem

Práce u počítače byla výrazně zastoupena u mužů. Z 24 mužů s počítačem pracuje 14 z nich, tj. 9,9% ze všech respondentů, u 9 z nich je zaznamenána občasná činnost s počítačem, tj. 6,3% z výzkumného vzorku a záporně neopověděl ani jeden muž. U žen kladný vztah k počítači prokázalo 64 z nich, tj. 45,1%, občasnou práci vykazovalo 36 žen, tj. 25,3%. Zápornou odpověď zvolilo 18 žen ze 118, tj. 12,7% z celého výzkumného vzorku.

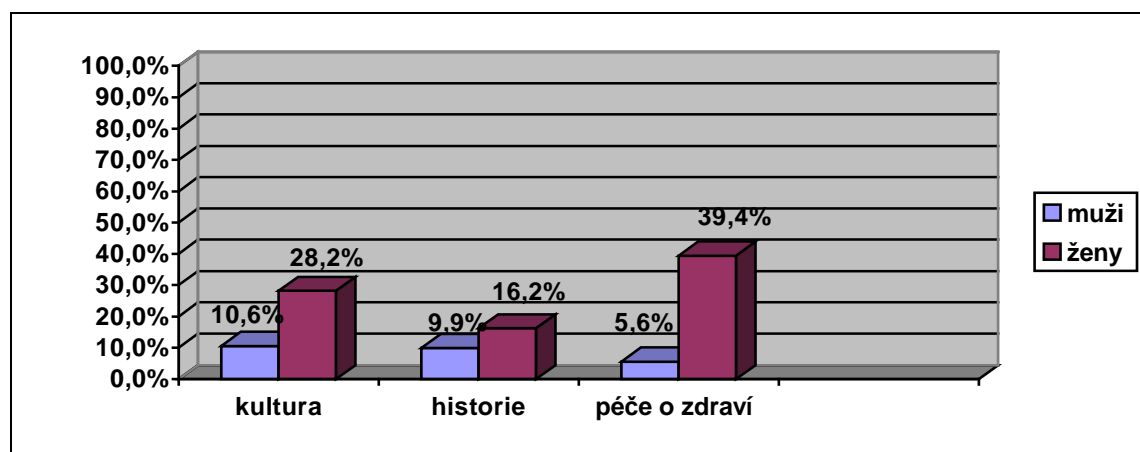
Dotazníková položka č. 7. V jaké oblasti se vzděláváte, nebo o jakou oblast se zajímáte.

Položka, na kterou mohl respondent odpovědět více možnostmi.

Tabulka 8. Oblast současného vzdělávání (i samovzdělávání)

oblast vzdělávání respondenti	kultura		historie		péče o zdraví	
	n	%	n	%	n	%
muži	15	10,6	14	9,9	8	5,6
ženy	40	28,2	23	16,2	56	39,4
celkem	55	38,8	37	26,1	64	45,0

Graf 8. Oblast současného vzdělávání (i samovzdělávání)

Jelikož se jednalo o otázku s výběrem více možností, celkový součet nemusí odpovídat celkovému počtu sledovaného vzorku. Uvedeny jsou tři odpovědi, které byly respondenty označeny nejvícekrát.

Absolutně nejpočetnější skupinou jsou ženy, které se vzdělávají v oblasti péče o zdraví, konkrétně takto odpovědělo 56 žen, tj. 39,4%, častou odpovědí byla také kultura, zvolilo ji 40 žen, tj. 28,2%. Historií se zabývá 23 žen, tj. 16,2%. U mužů převládalo zaměření také na kulturu, z 24 mužů zvolilo tuto možnost 15 z nich, tj. 10,6% z celého vzorku, a 8 z nich, tj. 5,6% se zabývá historií. Zaměření na oblast zdraví uvedlo 8 mužů, tj. 5,6%, což je z počtu 24 zastoupených mužů z celého souboru také významný podíl.

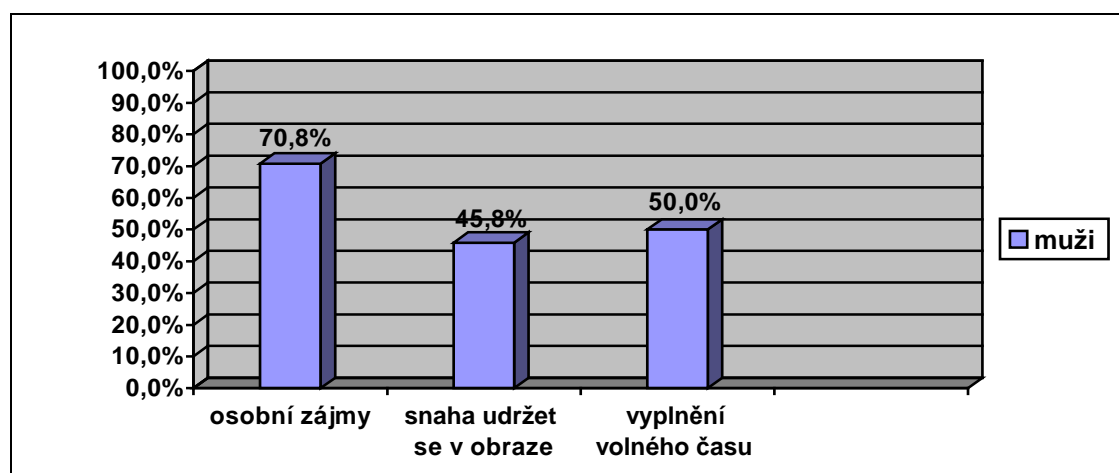
Dotazníková položka č. 8. Co Vás vedlo k zahájení studia v tomto pokročilém věku.

Položka, na kterou mohl respondent odpovědět více možnostmi.

Tabulka 9a. Motivační důvody k zahájení studia – muži

motivační důvody k zahájení studia	osobní zájmy		„udržet se v obraze“		vyplnění volného času	
	n	%	n	%	n	%
pohlaví						
muži	17	70,8	11	45,8	12	50,0

Graf 9a. Motivační důvody k zahájení studia - muži

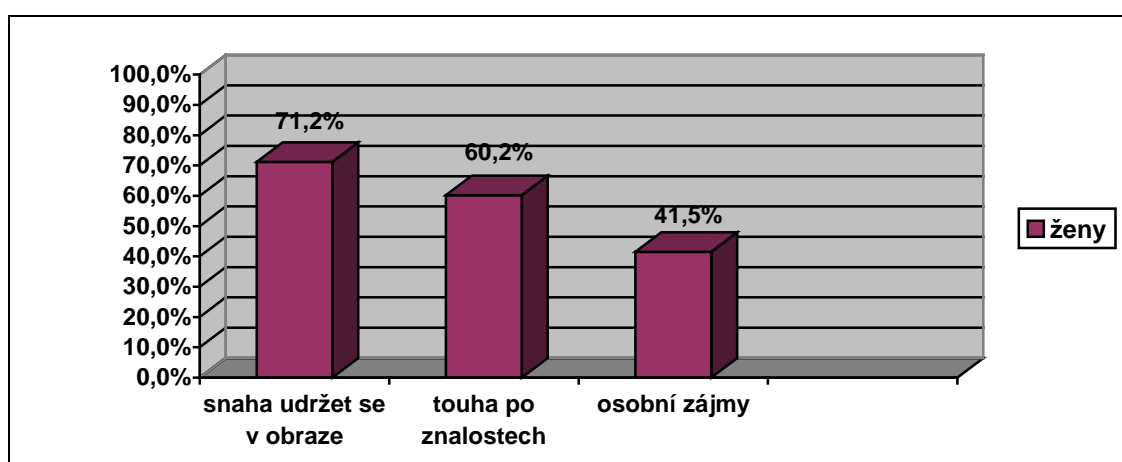

U mužů byla zaznamenána výrazným převýšením odpověď ta, že studium zahájili z osobních zájmů. Z 24 mužů tento důvod zvolilo 17 z nich, tj. 70,8%. Druhou nejzmiňovanější odpovědí bylo, že motivací k zahájení studia bylo vyplnění volného času. Takto odpovědělo 12 mužů, tj. 50%. Ihned v závěsu muži odpovídali na důvod zahájení studia potřebu udržení se v obraze, konkrétně tuto možnost zvolilo 11 z nich, tj. 45,8% ze všech mužů.

Tabulka 9b. Motivační důvody k zahájení studia – ženy

motivační důvody k zahájení studia	„udržet se v obraze“		touha po znalostech		osobní zájmy	
	n	%	n	%	n	%
pohlaví						
ženy	84	71,2	71	60,2	49	41,5

Graf 9b. Motivace k zahájení studia – ženy

U žen se na rozdíl od mužů dostal do popředí důvod „snaha udržet se v obraze.“ Tento uvedlo 84 žen, tj. 71,2% ze všech žen. Jako druhou nejčastější odpověď volily ženy touhu po znalostech, která se u mužů vyskytovala jen zřídka. Odpovědělo tak 71 žen, tj. 60,2%. Osobní zájmy se u žen dostaly na třetí nejčastější odpověď, konkrétně 49, tj. 41,5%. Jako motivační činitel se „rodina“ ani „přátelé“ téměř nevyskytovaly.

Dotazníková položka č. 9. Poskytuje Vám vzdělávání uspokojení, vnímáte jej jako kvalitní aktivitu.

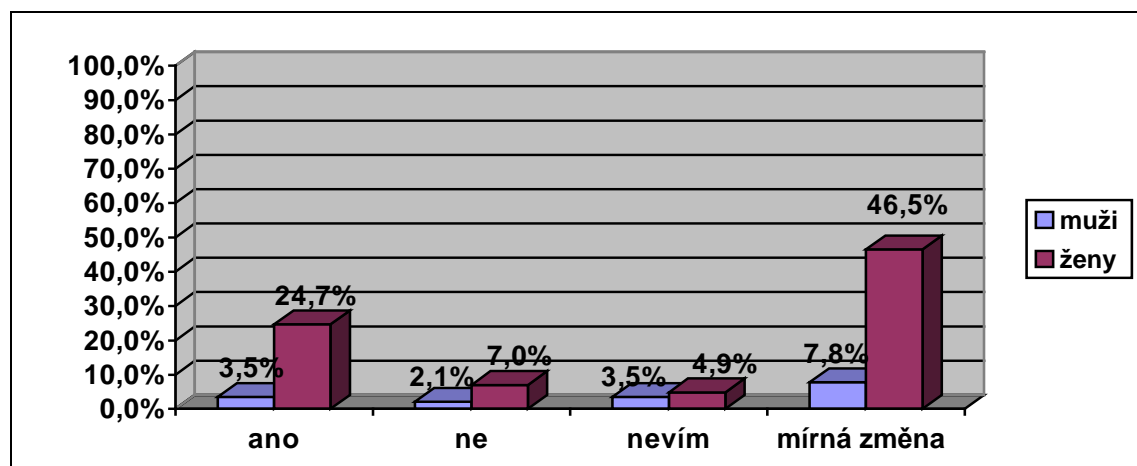
U této položky není uvedena tabulka ani graf, jelikož valná část mužů i žen je se studiem spokojena a naplňuje je. Pouze tři osoby z celého vzorku, tj. 2,1% uvedly, že jim studium nepřináší uspokojení. Jedna osoba se nevyjádřila a dvě další osoby uvedly, možnost „nevím“, tj. 1,4%.

Dotazníková položka č. 10. Znamenalo pro Vás zahájení studia zásadní změnu v životě.

Tabulka 10. Počátek studia - změna v životě

změna v životě respondenti	ano		ne		nevím		mírná změna	
	n	%	n	%	n	%	n	%
muži	5	3,5	3	2,1	5	3,5	11	7,8
ženy	35	24,7	10	7,0	7	4,9	66	46,5
celkem	40	28,2	13	9,1	12	8,4	77	54,3

Graf 10. Počátek studia - změna v životě

Pro 40 respondentů, tj. 28,2% osob znamenal nástup na U3V zásadní změnu v životě. Pro 77 osob, tj. 54,3% to byla mírná změna a 13 dotazovaných, tj. 9,1% změnu nepocítilo. Celkem 12 osob, tj. 8,4% se konkrétně nevyjádřilo a zvolilo odpověď „nevím.“

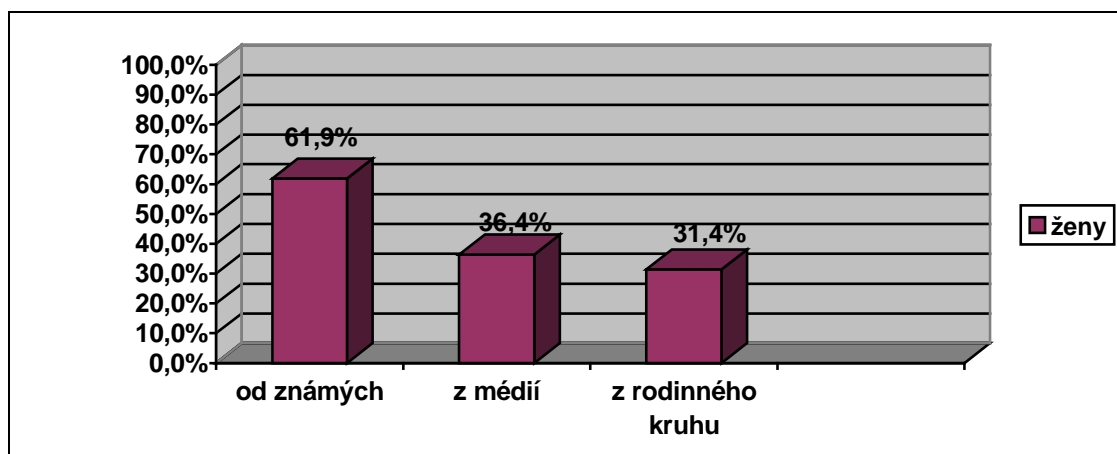
Dotazníková položka č. 11. Jak jste se o možnosti vzdělávání dověděli.

Položka, na kterou mohl respondent odpovědět více možnostmi.

Tabulka 11a. Způsob informovanosti o možnosti vzdělávání – ženy

informace o možnosti vzdělávání pohlaví	od známých		z médií		z rodinného kruhu	
	n	%	n	%	n	%
ženy	73	61,9	43	36,4	37	31,4

Graf 11a. Způsob informovanost o možnosti vzdělávání – ženy

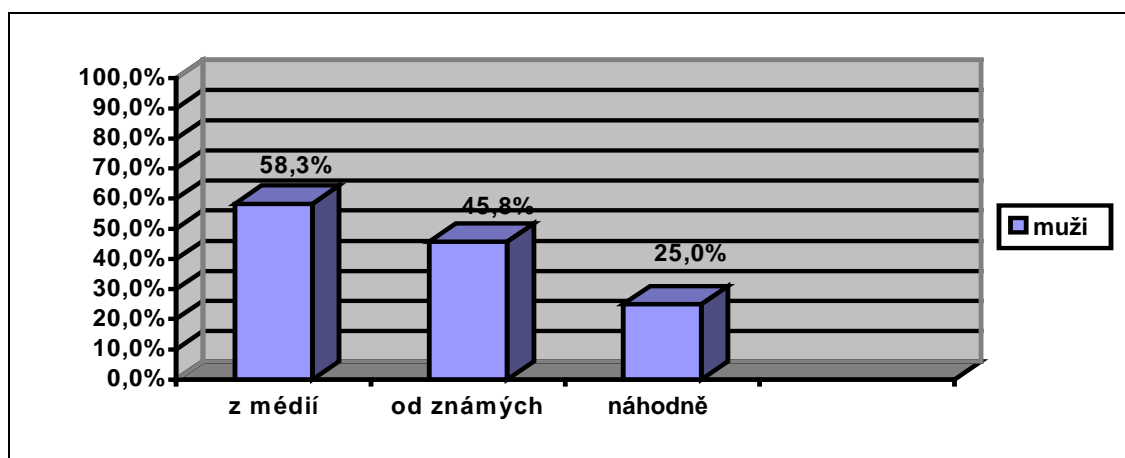

Ženy se o možnosti vzdělávání nejčastěji dověděly od známých, celkem 73 žen, tj. 61,9%. 43 žen, tj. 36,4% se tuto informaci dovědělo z médií a 37 žen, tj. 31,4%, informace dostaly z rodiny.

Tabulka 11b. Způsob informovanosti o možnosti vzdělávání – muži

informace o možnosti vzdělávání pohlaví	z médií		od známých		náhodně	
	n	%	n	%	n	%
muži	14	58,3	11	45,8	6	25,0

Graf 11b. Způsob informovanost o možnosti vzdělávání – muži

U mužů byla informovanost ohledně vzdělávání převážně ze strany médií. Uvedlo to 14 z nich, tj. 58,3%. Od známých se ohledně vzdělávání na U3V dovědělo 11 mužů, tj. 45,8% a 6 z nich k tomu dopomohla náhoda, tj. 25%.

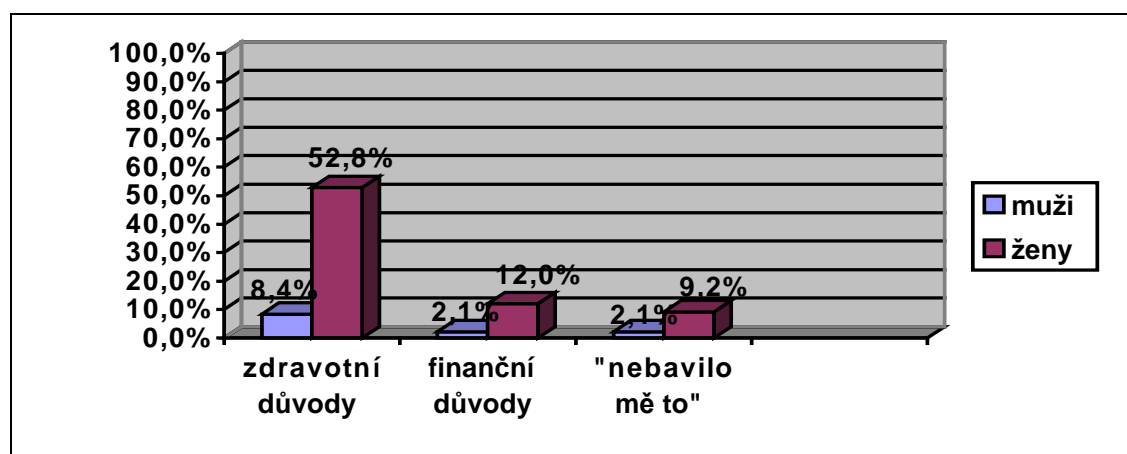
Dotazníková položka č. 12. Z jakého důvodu byste studium ukončil/a.

Položka, na kterou mohl respondent odpovědět více možnostmi.

Tabulka 12. Důvody ukončení studia

důvody ukončení studia respondenti	zdravotní důvody		finanční důvody		„nebavilo mě to“	
	n	%	n	%	n	%
muži	12	8,4	3	2,1	3	2,1
ženy	75	52,8	17	12,0	13	9,2
celkem	87	61,2	20	14,1	16	11,3

Graf 12. Důvody k ukončení studia

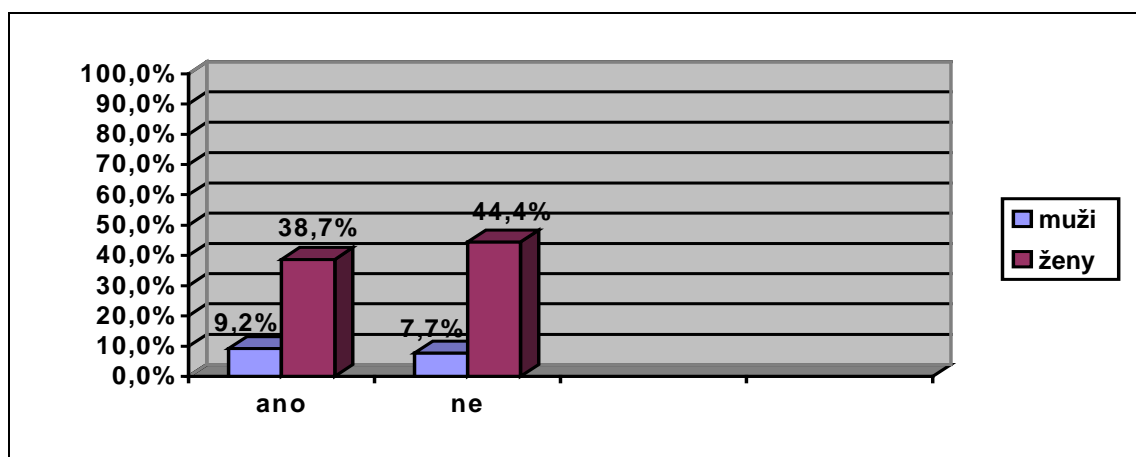
Třemi nejčastějšími odpověďmi jak u mužů i u žen byly výše uvedené kategorie. Ze zdravotních důvodů by studium ukončilo 12 mužů, tj. 8,4% a 75 žen, tj. 52,8%. Jako důvod ukončení - finanční potíže uvedli 3 muži, tj. 2,1% a 17 žen, tj. 12,0%. A jako třetí nejčastější odpověď zmiňovali respondenti nezáživné studium, to uvedli 3 muži, tj. 2,1% a 13 žen, tj. 9,2%.

Dotazníková položka č. 13. Víte, jaké jiné možnosti v oblasti vzdělávání máte.

Tabulka 13. Informace o jiných možnostech vzdělávání

informace o jiných možnostech vzdělávání respondenti	ano		ne		celkem	
	n	%	n	%	n	%
muži	13	9,2	11	7,7	24	16,9
ženy	55	38,7	63	44,4	118	83,1
celkem	77	47,9	75	52,1	142	100,0

Graf 13. Informace o jiných možnostech vzdělávání

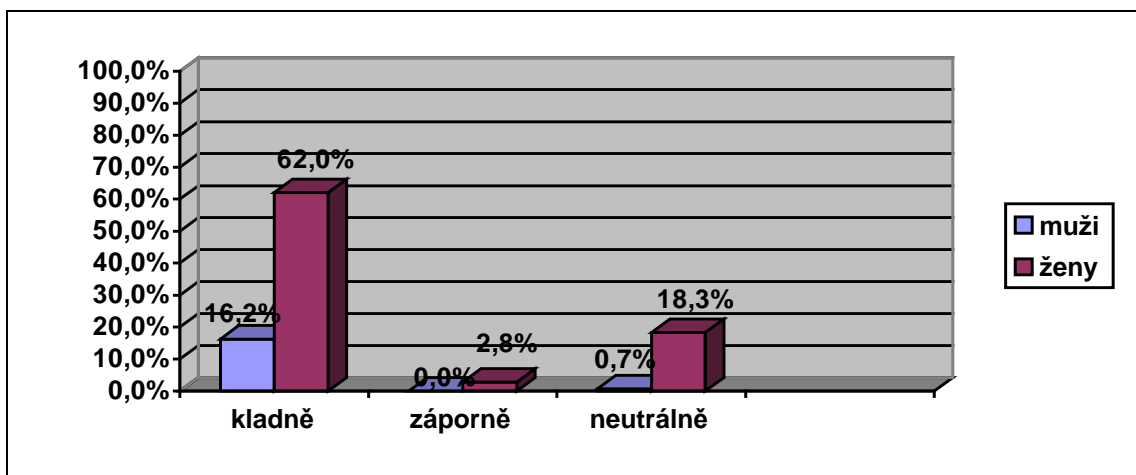
O dalších možnostech vzdělávání má informace 13 mužů, tj. 9,2% a 55 žen, tj. 38,7%. Tito převážně uváděli nabídku knihoven, internetového vzdělávání, méně často pak akademii třetího věku či vzdělávací semináře a kurzy. Naopak o jiných možnostech nevědělo 11 mužů, tj. 7,7% a 63 žen, tj. 44,4%.

Dotazníková položka č. 14. Jak studium hodnotíte.

Tabulka 14. Hodnocení studia

hodnocení studia respondenti	kladně		záporně		neutrálně	
	n	%	n	%	n	%
muži	23	16,2	0	0,0	1	0,7
ženy	88	62,0	4	2,8	26	18,3
celkem	111	78,2	4	2,8	27	19,0

Graf 14. Hodnocení studia

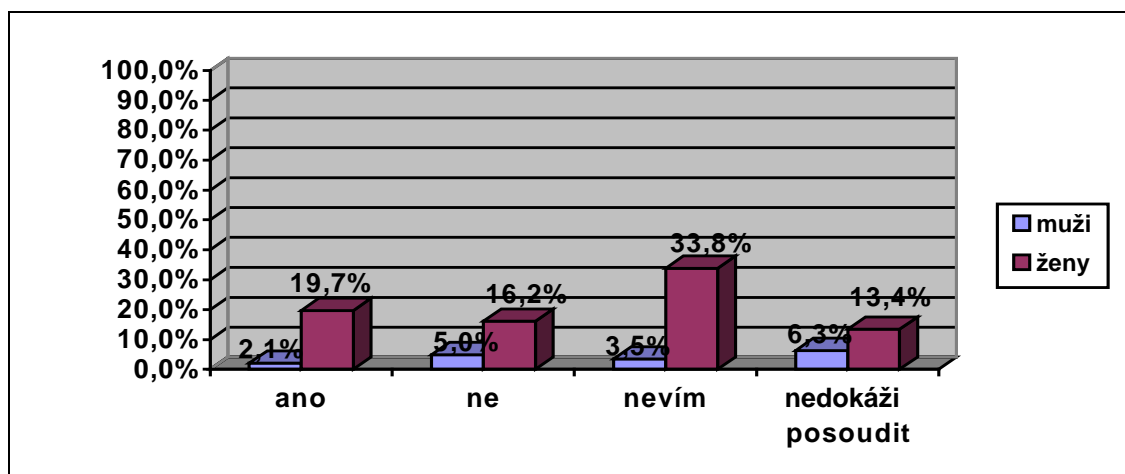
Studium ohodnotilo kladně celkem 111 respondentů, mužů i žen, tj. 78,2%, z toho 23 bylo mužů (16,2%) a 88 žen (62,0%). Jako neutrální se jeví 27 respondentům, tj. 19,0%, z nichž jeden byl muž (0,7%) a 26 žen (18,3%). Záporně se k němu vyjádřili 4 dotazovaní, tj. 2,8%, všechny ženy.

Dotazníková položka č. 15. Pomůže Vám studium k lepšímu sebeuplatnění se.

Tabulka 15. Sebeuplatnění respondentů

sebeuplatnění respondenti	ano		ne		nevím		nedokáží posoudit	
	n	%	n	%	n	%	n	%
muži	3	2,1	7	5,0	5	3,5	9	6,3
ženy	28	19,7	23	16,2	48	33,8	19	13,4
cekem	31	21,8	30	21,2	53	37,3	28	19,7

Graf 15. Sebeuplatnění respondentů

Převážná většina respondentů neví, zda jim U3V pomůže k lepšímu sebeuplatnění, odpovědělo takto 53 dotazovaných, tj. 37,3%. Celkem 31 osobám studium pomůže, tj. 21,8% a 28 osob, tj. 19,7% to nedokáže posoudit. Celkem 30 respondentů odpovědělo záporně, tj. 21,2%.

Dotazníková položka č. 16. Jaký typ výuky preferujete.

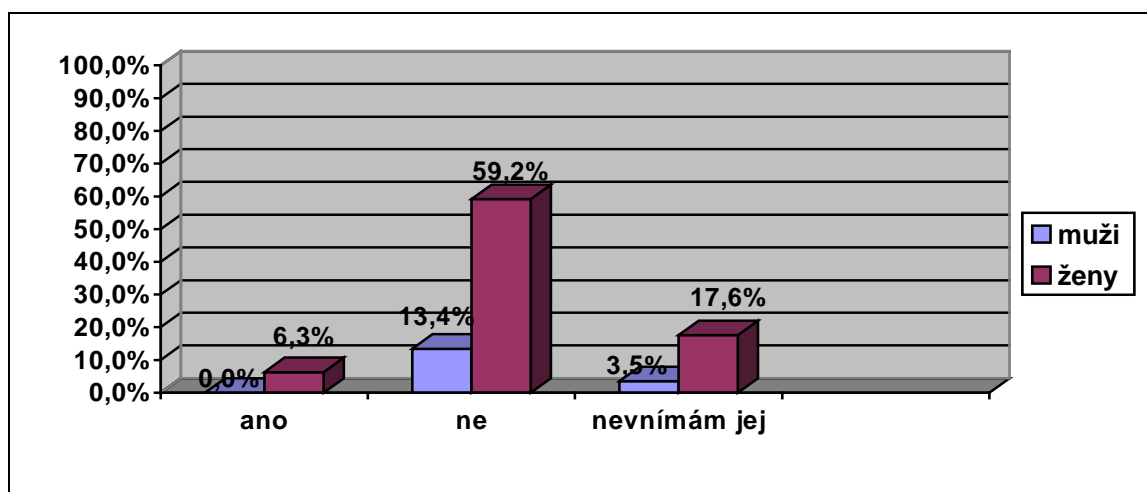
Nejčastější zmiňovanou položkou byla jednoznačně ústní přednáška, tu zvolilo 64 dotazovaných z celého vzorku, tj. 45,1%. Druhou preferovanou formou byla přednáška s prezentací, odpovědělo tak 31 osob, tj. 26,8%. Třetí v pořadí nejčastěji zmiňovanou odpovědí byla exkurze, i když jen těsně hraničila s debatou s odborníkem. Exkurzi volilo 16 účastníků, tj. 11,3%. Zbylé možnosti se vyskytovaly v mnohem menší míře.

Dotazníková položka č. 17. Pociťujete při studiu stres.

Tabulka 16. Existence stresu při studiu

existence stresu při studiu respondenti	ano		ne		nevnímám jej	
	n	%	n	%	n	%
muži	0	0,0	19	13,4	5	3,5
ženy	9	6,3	84	59,2	25	17,6
celkem	9	6,3	103	72,6	30	21,1

Graf 16. Existence stresu při studiu

Z celkového počtu respondentů pociťuje stres jen 9 osob, tj. 6,3% a všechny jsou to ženy. Celkem 30 osob stres nevnímá, tj. 21,1% a převážná většina respondentů, konkrétně 103, tj. 72,6 % stres nepociťuje vůbec.

Dotazníková položka č. 18. Jak hodnotíte náročnost studia.

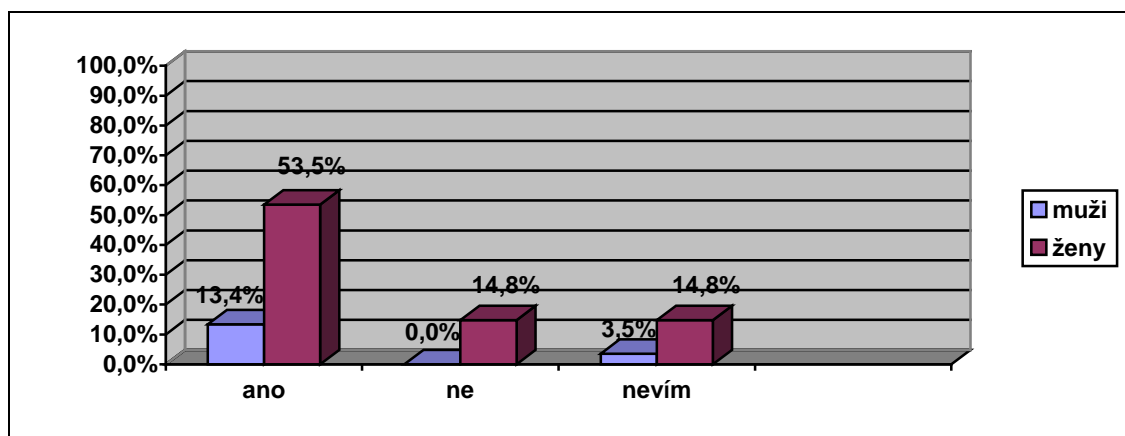
Tato položka byla pokládána jako škálová, respondenti vybírali z možností 1-5, přičemž 1 - nejméně náročné studium, 5 - nejvíce náročné studium. Celkový výsledek je pak průměrem všech zodpovězených hodnot. Výsledná hodnota ukázala, že výzkumný vzorek považuje studium za viditelně lehké, výsledek činil 1,64.

Dotazníková položka č. 19. Je pro Vás studium natolik atraktivní, že byste pokračovala i například v dalším oboru.

Tabulka 17. Atraktivita studia

atraktivita studia respondenti	ano		ne		nevím	
	n	%	n	%	n	%
muži	19	13,4	0	0,0	5	3,5
ženy	76	53,5	21	14,8	21	14,8
celkem	95	66,9	21	14,8	26	18,3

Graf 17. Atraktivita studia

Celkem 95 respondentů považuje studium za atraktivní a studovali by i dále, tj. 66,9% ze sledovaného vzorku. 26 dotazovaných zatím neví, tj. 18,3% a 21 osob, tj. 14,8% uvedlo, že pro ně studium atraktivní není a studovat dále již nebudou.

Velmi zajímavé je srovnání s dotazníkovou položkou č. 9, kde valná část respondentů ohodnotila studium kladně a jen výjimečně se objevila záporná odpověď. Tudíž se neočekávalo, že by respondenti, v tak významném počtu, celkem 21, považovali studium za neatraktivní.

Dotazníková položka č. 20. Setkáváte se při studiu s nějakými problémy.

Tuto položku respondenti z 92,5% hodnotili záporně, tj. 131 osob se při studiu nepotýká s výraznějšími problémy. Celkem 11 respondentů, tj. 7,5% nějaké potíže v souvislosti se studiem shledává. Nejčastěji uváděnými byly problémy s čitelností prezentací, promítaných dokumentů a také 3 respondenti ze Slezské univerzity považují za problém lokalitu, ve které Univerzita sídlí, a to na okraji malého města Krnov. Náročnost studia jako jeden z problémů se vzhledem i k výsledkům dotazníkové položky č. 18 nepotvrdila, i když byla tato odpověď očekávanou.

Dotazníková položka č. 21. Doporučila byste studium i dalším starším spoluobčanům a proč.

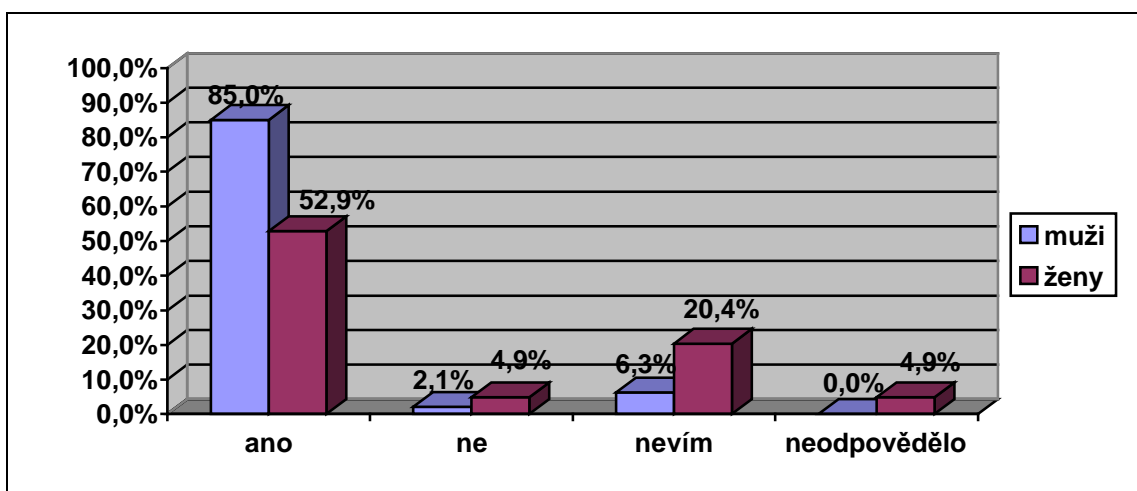
Celkově dotazující odpovídali velmi kladně, 140 respondentů, tj. 98,6% by studium doporučilo i jiným seniorům, a to i celkem 9 osob z 11, kteří v předchozí dotazníkové položce uváděli, že se při studiu s nějakými problémy potýkají. Pouze dva dotazovaní studium nedoporučují, tj. 1,4% a jsou právě z dané kategorie 11 osob potýkajících se s určitými problémy při studiu.

Dotazníková položka č. 22. Jsou pro vás lektori, vyučující motivačním prvkem.

Tabulka 18. Motivační prvek – lektori

motivační prvek - lektori respondenti	ano		ne		nevím		neodpovědělo	
	n	%	n	%	n	%	n	%
muži	12	8,5	3	2,1	9	6,3	0	0,0
ženy	75	52,9	7	4,9	29	20,4	7	4,9
celkem	87	61,4	10	7,0	38	26,7	7	4,9

Graf 18. Motivační prvek – lektori

Pro větší polovinu dotazovaných lektorů představují motivační prvek, celkem pro 87 osob, tj. 61,4%. Protiskupinou je 10 osob, tj. 7,0%, kteří lektory za vzor a motivaci nepovažují. Svůj názor nepřiklonilo ani k jedné ani k druhé skupině celkem 38 osob, tj. 26,7% a vůbec se nevyjádřilo 7 osob, tj. 4,9%.

8 Závěr a diskuze

Diplomová práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část se zaměřuje na objasnění obecných pojmů jako je stáří, senior, sociální potřeby a na stárnutí společnosti jako celosvětový problém. Další kapitola se věnuje problematice celoživotního vzdělání, možnostem, které senioři v oblasti vzdělávání mají, funkci vzdělání ve třetím věku, cílům a metodám. Nastiňuji problematiku motivace, její hlavní složky, teorie a princip fungování a v neposlední řadě se věnuje osobnosti lektora v seniorském vzdělávání.

Praktická část práce je pak zaměřena na zjištění hlavních motivačních faktorů inklinujících ke vzdělávání, objasnění problémů při edukaci a vztahu předchozího vzdělání ke vzdělání následnému, popřípadě celoživotnímu, takto byly stanoveny cíle práce.

Hlavním cílem práce bylo zjištění nejdůležitějších motivačních faktorů ke vzdělávání seniorů. Při posuzování výsledků se vycházelo z dotazníkových položek a ze srovnání některých podobných položek v dotazníku vzájemně proti sobě.

Výsledky ukázaly, že motivace u žen a u mužů se trochu liší, zatímco pro muže jsou nejdůležitější osobní zájmy, potřeba udržet se v obraze a vyplnění volného času, u žen je motivací číslo jedna potřeba udržet se v obraze, na druhé místo kladly touhu po znalostech a až na třetí místo posunuly osobní zájmy. Velmi zářejícím výsledkem bylo, že rodina ani přátelé nehrají v tomto ohledu téměř žádnou roli, i když podobně jako je to u dětí a dospělých, kdy tuto roli zastávají primárně převážně tyto dvě skupiny, byl tento jev očekáván.

Pohlaví účastníků univerzit třetího věku jednoznačně inklinuje k ženám, muži jsou zastoupeni asi jednou pětinou, i když výsledek může být do jisté míry ovlivněn výběrem zkoumaného vzorku, který byl realizován především na pedagogické fakultě. Je jisté, že kdyby byl výzkum realizován při přednáškách tematiky například fyziky či inženýrství, apod., poměr mužů by byl jistě větší. I přesto zkoumaný vzorek potvrzuje výsledky jiných výzkumů, které prokazují většinu žen. Věkové zastoupení u žen je nejčastěji evidováno skupinou 61-70 let, druhou velmi početnou skupinou jsou ale také ženy do 60 let. Výrazný propad je vidět u věkové kategorie 71-80 let a ženy

nad 80 let se vyskytly ojediněle, což je pochopitelné a také jistě vyplývá z dotazníkové položky č. 11, kdy převážná většina respondentů by studium ukončila ze zdravotních potíží, ty se v tomto pokročilém věku zřejmě již dost projevují. Podobné výsledky vykazovala i kategorie věku mužů. U nich je zastoupena nejpočetněji věková kategorie 61-70 let, ale respondenti pod 60 let jsou jen těsně u hranice téhož počtu, z čehož vyplývá, že studuje sice více žen, ale mladších mužů. Muži starší nad 80 let se ve zkoumaném vzorku neobjevili vůbec.

Co se týče možností, které senioři mají, jsou tyto vyjmenovány v teoretické části a částečně na počátku praktické části. Důležitou otázkou v tomto výzkumu také bylo zjištění toho, jak se senioři ke studiu dostali, odkud mají informace o této možnosti. Zajímavým zjištěním pro mne bylo, že jak u mužů, tak u žen se v prvních třech nejpočetnějších odpovědích objevila média. Zarážející bylo, že zrovna senioři jsou informováni přes média. Druhým informačním zdrojem byla pro seniory rodina a známí, i když motivačními činiteli nebyli ani zdaleka označeni a také významná skupina seniorů-studentů se o této možnosti dověděla náhodně.

Problémy, se kterými se senioři při studiu potýkají nejsou výrazně zjištěny. Valná většina respondentů žádné neuvedla, v některých případech se objevily potíže spojené se zdravotním stavem, jako špatná viditelnost při některých přednáškách s prezentací, také nedoslýchavost. Jako problém vidí senioři také umístění budovy, ve které výuka probíhá, hlavně u studentů – seniorů Slezské univerzity třetího věku. Náročnost studia jako problém respondenti nepovažují, výsledek náročnosti uvedli mezi prvním a druhým stupněm z pěti, tedy zřejmě lehká. Otázkou, zda byl nástup na univerzitu pro seniory významnou změnou v životě, se zjišťovalo, zda je pro seniory právě tento moment zlomový, jelikož víme, že je to skupina osob se zaběhnutými stereotypy a neochotou něco měnit, něčemu novému se učit. Zde výsledky ukázaly, že právě tento faktor je důležitou hranicí, jelikož přes půlku respondentů uvedlo, že zahájení studia bylo mírnou změnou v životě a necelá půlka sdělila, že to pro ně zásadní bylo. Tudíž je podstatné, aby seniora v tomto někdo podporoval, aby za ním rodina stála, ale také aby on sám se sebou chtěl něco dělat a ne jen nečinně stárnout a stárnutí tak zrychlit. Z těchto výsledků vyplývá i to, že senior, zda nastoupí či nenastoupí ke studiu nebo jiným stárnutí prospěšným aktivitám, je ovlivněn také svými povahovými vlastnostmi, pílí a cílevědomostí, kterou si přináší z dřívějšího životního období. S tímto souvisí také

zjištění, že účastníky univerzit třetího věku jsou ženy s drtící převahou maturitního vzdělání, vysokoškolsky vzdělané ženy tvořily ale také významnou skupinu. U mužů je výše uvedený argument ještě výraznější, maturitně vzdělané muže téměř dohání skupina vysokoškolsky vzdělaných. Tento trend bude čím dál markantnější a za několik let budou i u žen převažovat vysokoškolsky vzdělané seniorky univerzit třetího věku, a právě vzdělání bude mít na účasti či neúčasti velký podíl. Vyučení senioři se objevili ojediněle.

Jedná se také o technicky zdatné osoby, držící tempo s dobou. Práci s počítačem nebo jeho občasné používání vykazovalo kromě 19 respondentů všech zbylých 123 dotazovaných. Profese studentů – seniorů jsou velmi uvědomělé, dobrý vztah ke škole dokládá významná skupina bývalých (i současných) učitelů či vychovatelů, účastníky jsou ale také hojně zdravotníci, ošetrovatelé a administrativní pracovníci, zejména u žen. Mužské profese ve zkoumaném vzorku jsou nejčastěji ekonomicko-technického zaměření, vedoucí pozice či živnostníci.

Vztah seniorů ke studiu je hodnocen velice kladně, bylo by také divné, kdyby dobrovolně dělali něco, co nechtějí. Studium jako aktivitu vyplňující vhodným způsobem volný čas charakterizovala i většina dotazovaných a také by jej doporučili ostatním seniorům i když jim studium v lepším sebeuplatnění spíše nepomůže, jak vyplývá z dotazníkové položky č.15 a jelikož 82,4% dotazovaných je ve starobním důchodu a zaměstnání již nenavštěvuje. Senioři preferují ústní přednášky nebo přednášky spojené s prezentací a stres při výuce či celkovém studiu téměř vylučují.

Z výsledků, které praktická část poskytla, cíle diplomové práce byly naplněny. Poukazují na rozdílný druh motivace jak u mužů, tak u žen, jejich věkové a pohlavní zastoupení, nastiňuje problémy, které při studiu někteří senioři řeší, okrajově poukazuje i na to, jak jsou senioři se studiem vlastně spokojeni a jak je edukace naplňuje. Problematika počátečního vzdělání na vliv pozdějšího vzdělávání se taktéž potvrdila a tudíž i tento cíl byl naplněn.

Jistý problém může vyvstávat s otázkou dotazníkového šetření, kdy má respondent na výběr škálu možností, do níž se musí zařadit a je zde tedy možné zkreslení odpovědi. Tento fakt byl minimalizován tím, že na některé otázky bylo možno odpovědět větším výběrem možností, či v uzavřených otázkách byla jako možnost často použita úniková

odpověď, kde respondent může dopsat odpověď jinou, popřípadě ji specifikovat, a také tím, že bylo před samotným výzkumem nastudováno velké množství literatury o dané problematice a do zvolených otázek se řadily odpovědi nejpravděpodobnější. Větší objektivitu zajišťovalo mimo jiné i to, že výzkum byl prováděn na samotné akademické půdě.

Při psaní této práce vyvstal fakt, že problematika seniorské populace je příliš široká a provázaná na to, aby se práce striktně držela v oblasti seniorského vzdělávání a ubránila se případnému odbočování, proto jsou také uvedeny, zejména v teoretické části, i další poznatky, které se seniorů týkají, či by měly vliv právě na jeho vzdělávání.

Je na snadě, že je nejvyšší čas, aby se o vzdělávání ve stáří nejen hovořilo a psalo v širokosáhlých odborných publikacích tohoto vědeckého státu, ale je zapotřebí jej také implementovat do skutečné praxe, jako tomu již v mnoha případech je, rozšiřovat jej a zdokonalovat. Je nutno hledat přesvědčivé argumenty, kterými na straně jedné dokážeme motivovat reálné uchazeče k aktivní účasti na vzdělávání a na straně druhé motivovat potencionální investory z oblasti soukromé i státní k financování potřebných projektů.

Nevyřčenou otázkou se ale jeví po účinnosti vzdělávání v tomto věku. Zjišťovat ji vůbec? Jakým způsobem? Jakými prostředky a nástroji? Není to jen vnitřní záležitostí každého účastníka?

8.1 Využití poznatků v praxi

Diplomová práce může být přínosem především z praktické části pro personalisty zajišťující marketingovou podporu a zvyšování počtu studentů v tomto stupni vzdělání, kteří by se mohli inspirovat motivačními faktory, které zde byly seniory uvedeny. Může posloužit jako podnět k hlubší analýze potřeby seniory nadále vzdělávat a udržet je tak v sociálním i intelektuálním kontaktu, práce je totiž důležitým ukazatelem pozitivního vlivu vzdělání na stárnutí člověka. Informace, které jsou zde uvedeny, jsou pak také přínosem pro samotné seniory, kteří zde mohou nalézt ucelenější informace o možnostech vzdělávání či popřípadě konkrétní fungování některých organizací. Dále pak také pro samotné lektory vyučující na přednáškách U3V, zejména k předcházení problémů, které senioři při studiu pocítují.

9 Souhrn

Tématika vzdělávání, určeného pro seniory, byla zaměřena na otázku motivace ke studiu, na problémy, které se při postgraduálním studiu mohou vyskytnout či na vliv pozdějšího vzdělávání jedince v tom smyslu, zda úroveň předchozí edukace je v úzkém vztahu s edukací následnou. Práce mapuje možnosti edukace pro starší spoluobčany. Metodika sběru dat byla prováděna kvantitativní metodou, formou dotazníku vlastní tvorby na základě nastudované literatury a doplňujícími rozhovory, aby nedošlo k nepochopení významu otázek. Dotazník byl velmi otevřený, řada otázek byla volena jako položka s vlastním názorem či několik otázek nabízelo možnost volit odpovědi více, aby se předešlo „škatulkovitě“ odpovědi. Tyto byly vyhodnocovány třemi nejčastěji zmiňovanými jevy. Některé informace byly také zjištěny při rozhovoru s přednášejícím v dané třídě univerzity třetího věku.

Výsledky jsou relevantní očekávání a ukázaly, že motivace ke vzdělávání na U3V je dosti rozdílná u žen a u mužů, jak je uvedeno v závěru. Očekávaná domněnka, že původní vzdělání má vliv na další vzdělávání, se taktéž částečně potvrdila. Celkový stav nelze vyčíst pouze z jedné sondy, ale již dřívější výzkumy evidují nárůst počtu studentů na univerzitách třetího věku s vyšším či vysokoškolským vzděláním, což je jistě společně s motivačními faktory, které zde byly zjištěny, cílem, prostřednictvím něhož lze ke vzdělávání i v seniorském věku nalákat i další spoluobčany a zajistit jim tak kvalitní a seberealizační způsob trávení volného času a jejich udržení se ve společnosti bez předsudků.

10 Summary

The subject of education for seniors is focused on the question of motivation to study, the problems that may be encountered in graduate school or may occur later on the influence of individual learning in the sense that the level of previous education is closely related to the education post. The study deals with the possibilities of education for the elderly.

The method of data collection was carried out as a quantitative method, using a questionnaire created on my own, by using literature and additional interviews, to avoid misunderstanding of the meaning of questions. The questionnaires were very open, some of the questions were selected as an item with its own opinion and some questions offered an option to choose from multiple responses to avoid „škátulkovatění“ answers. These answers were evaluated by three most frequently mentioned effects. Some information was also recorded in a conversation with the lecturer in the classroom of the University of the Third Age.

The results are relevant to expectations and showed that the motivation for learning at U3A is quite different for women and men, as I mention in the summary results. The expectation of assumption that initial education has an impact on the future education was also partially confirmed. The overall situation cannot be read from only one probe, but as previous studies have recorded growth in the number of students at the Universities of the Third Age with higher or university education, which is certainly along with motivational factors, which have been identified here, the goal, through which education can be used to attract elderly and other citizens and provide them with quality and self-realization way of spending free time and keep them in a society without prejudice.

11 Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1 Budoucí vývoj složení obyvatelstva podle hlavních věkových skupin v ČR

Tabulka 2 Pohlaví respondentů

Tabulka 3a Věk muži

Tabulka 3b Věk ženy

Tabulka 4a Dosažené vzdělání ženy

Tabulka 4b Dosažené vzdělání muži

Tabulka 5 Starobní důchod

Tabulka 6a Zaměstnání ženy

Tabulka 6b Zaměstnání muži

Tabulka 7 Práce s počítačem

Tabulka 8 Oblast současného vzdělávání (i samovzdělávání)

Tabulka 9a Motivační důvody k zahájení studia – muži

Tabulka 9b Motivační důvody k zahájení studia – ženy

Tabulka 10 Počátek studia - změna v životě

Tabulka 11a Způsob informovanosti o možnosti vzdělávání – ženy

Tabulka 11b Způsob informovanosti o možnosti vzdělávání – muži

Tabulka 12 Důvody ukončení studia

Tabulka 13 Informace o jiných možnostech vzdělávání

Tabulka 14 Hodnocení studia

Tabulka 15 Sebeuplatnění

Tabulka 16 Existence stresu při studiu

Tabulka 17 Atraktivita studia

Tabulka 18 Motivační prvek - lektori

Graf 1 Mechanismus ovlivňující postavení seniora v sociální struktuře

Graf 2 Pohlaví respondentů dle rozlišení univerzity

Graf 3a Věk muži

Graf 3b Věk ženy

Graf 4a Vzdělání ženy

Graf 4b Vzdělání muži

Graf 5 Starobní důchod

Graf 6a Zaměstnání ženy

Graf 6b Zaměstnání muži

Graf 7 Práce s počítačem

Graf 8 Oblast současného vzdělávání (i samovzdělávání)

Graf 9a Motivační důvody k zahájení studia – muži

Graf 9b Motivační důvody k zahájení studia - ženy

Graf 10 Počátek studia - změna v životě

Graf 11a Způsob informovanosti o možnosti vzdělávání – ženy

Graf 11b Způsob informovanosti o možnosti vzdělávání – muži

Graf 12 Důvody ukončení studia

Graf 13 Informace o jiných možnostech vzdělávání

Graf 14 Hodnocení studia

Graf 15 Sebeuplatnění

Graf 16 Existence stresu při studiu

Graf 17 Atraktivita studia

Graf 18 Motivační prvek - lektori

12 Použité odborné zdroje

1. ADAMEC, P., HAŠKOVÁ, B. *Univerzita třetího věku – Historie, současnost a perspektivy dalšího rozvoje*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. s. 183. ISBN 978-80-210-5158-4.
2. ADAMEC, P. A KOL. *Univerzita třetího věku 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. s. 59. ISBN 978-80-210-5156-0.
3. BOČKOVÁ, V. *Celoživotní vzdělávání – výzva nebo povinnost?* Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. 56 s. ISBN 80-244-0155-X.
4. CZESANÁ, V., MATOUŠOVÁ, Z. *Účast a bariéry vzdělávání starších osob* [online]. Working Paper č. 2, Národní observatoř zaměstnání a vzdělávání NVF, 2006 [citováno 2011-09-09]. Dostupné z: <http://www.nvf.c/publikace/pdf_publikace/observator/cz/working_paper2_2006.pdf>.
5. ČSÚ. Český statistický úřad [online]. *Ediční plán*. Poslední revize 2010-01-27 [citováno 2011-09-08]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/110033A864/\\$File/01_kap.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/110033A864/$File/01_kap.pdf)>.
6. DUFEK, J., MINAŘÍK, B. *Stárnutí obyvatel České republiky a vývoj zatížení produktivní populace*. Brno: Mendelejova zemědělská a lesnická univerzita, 2008. 80 s. ISBN 978-80-7375-253-8.
7. GRUBEROVÁ, B. *Gerontologie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998. 86 s. ISBN 80-7040-286-5.
8. HATÁR, C. *Seniori v systéme rezidenčiálnej sociálno-edukačnej starostlivosti*. Praha: Rozlet, 2011. 130 s. ISBN 978-80-904824-1-18.
9. HEINOVÁ, H. A KOL. *Rozvoj lidských zdrojů sociálních partnerů a motivace pro další vzdělávání*. Praha: Českomoravská konfederace odborových svazů, 2008. 144 s. ISBN 978-80-90391-78-9.
10. HRAPKOVÁ, N. *Prínos vzdelavania starších pre psychofyzické zdravie človeka*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1998. 130 s. ISBN 80-223-1364-5.
11. KALVACH, Z., ZADÁK, Z., JIRÁK, R. A KOL. *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. Praha: Grada Publishing, 2008. 336 s. ISBN 978-80247-2490-4.
12. KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008. 208 s. ISBN 978-80-247-2169-9.
13. KOUBEK, J. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: Management Press, 2004. 367 s. ISBN 80-7261-033-3.

14. MŠMT. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. *Strategie celoživotního učení ČR, 2007* [citováno 2012-02-22]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/strategie-celozivotniho-uceni-cr>>.
15. MÜLLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 203 s. ISBN 978-80-210-5029-7.
16. MÜLLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 203 s. ISBN 80-210-3345-2.
17. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996. 270 s. ISBN 80-200-0592-7.
18. NEŠPOROVÁ, O., SVOBODOVÁ, K., VIDOVIČOVÁ, L. *Zajištění potřeb seniorů s důrazem na roli nestátního sektoru*. Praha: VÚPSV, 2008. 85 s. ISBN 978-80-87007-96-9.
19. ORT, J. *Kapitoly ze sociologie stáří*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2004. 116 s. ISBN 80-7044-636-6.
20. PETŘKOVÁ, A. *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 103 s. ISBN 80-244-0007-3.
21. PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 92 s. ISBN 80-244-0879-1.
22. RABUŠICOVÁ, M., RABUŠIC, L. *Učíme se po celý život?* Brno: Masarykova univerzita, 2008. 339 s. ISBN 978-80-2104779-2.
23. SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ. *Univerzita třetího věku* [online]. Vzdělávací centrum v Krnově, 2011 [citováno 2011-09-29]. Dostupné z: <<http://www.slu.cz/vck/cz/univerzita-tretiho-veku>>.
24. SVOBODOVÁ, K. Demografické informační centrum [online]. *Stárnutí populace podle výsledků projekce ČSÚ, 2005* [citováno 2011-09-09]. Dostupné z: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=34>.
25. SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5.
26. ŠEMBEROVÁ, J., BLÁHA, J. *Vzdělávání v pozdějším věku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2003. s. 89. ISBN 80-7040-632-2.
27. ŠEMBEROVÁ, J., BLÁHA, J. *Vzdělávání seniorů na vysokých školách v České republice 2004*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004. 133 s. ISBN 80-7040-746-8.
28. ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. 208 s. ISBN 978-80-7367-551-6.

29. TOMŠÍK, P. *Teorie motivace a odměňování pro řízení lidských zdrojů*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2005. 105 s. ISBN 80-7157-845-2.
30. UPOL. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. *Univerzita třetího věku* [online], 2011 [citováno 2011-09-29]. Dostupné z:< <http://u3v.upol.cz/u3v.php>>.
31. UPOL. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Centrum celoživotního vzdělávání. *Řád celoživotního vzdělávání UP*, 2012 [citováno 2012-02-22]. Dostupné z: < <http://www.pdf.upol.cz/skupiny/studentum/celozivotni-vzdelavani>>.
32. VIDOVIČOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti*. Brno: VÚPSV, 2003. 67 s. ISBN nevedeno.
33. VIDOVIČOVÁ, L. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 233 s. ISBN 978-80-210-4627-6.

13 Seznam příloh

Příloha 1 - Dotazník

Příloha 2 - Fotografie pořízené v průběhu vyplňování dotazníků

Příloha 3 - Strategie celoživotního učení ČR – analýza stavu

Příloha 4 - Řád celoživotního vzdělávání Univerzity Palackého v Olomouci

Příloha 1

Dotazník

Vážený spoluobčane,

Jsem studentkou 1. ročníku navazujícího magisterského studia v oboru český jazyk a výchova ke zdraví Univerzity Palackého v Olomouci, a touto formou bych Vás chtěla požádat o vyplnění anonymního dotazníku, který bude podkladem pro zpracování praktické části diplomové práce zaměřené na vzdělávání seniorů. Údaje budou sloužit pouze pro výsledky výzkumu a nebudou žádným způsobem zneužity. Prosím, zaškrtněte vždy jednu odpověď, u otázek č. 7, 8, 11, 12, 16 je možné zvolit odpovědi více. S poděkováním Romana Blahová.

- 1) Pohlaví?
 - a) muž
 - b) žena

- 2) Věk?
 - a) méně než 60let
 - b) 61 – 70let
 - c) 71 – 80let
 - d) 81 a více let

- 3) Jakého nejvyššího stupně vzdělání jste dosáhl/a?
 - a) základní
 - b) středoškolské s výučním listem, bez maturity
 - c) středoškolské s maturitou
 - d) vysokoškolské

- 4) Jste nyní v důchodu?
 - a) ano
 - b) ne

- 5) Jakou profesi jste vykonával/a před nástupem na U3V nebo stále vykonáváte?
.....

- 6) Pracujete s počítačem, informační technikou ve svém volném čase?
 - a) ano
 - b) ne
 - c) občas

- 7) V jaké oblasti se vzděláváte?
 - a) informační technika
 - b) kultura
 - c) historie
 - d) cizí jazyky
 - e) péče o zdraví
 - f) zoologie, botanika
 - g) jiné, uveďte.....

- 8) Poskytuje vám vzdělávání uspokojení, vnímáte jej jako kvalitní aktivitu vyplňující čas?
- a) ano
 - b) ne
 - c) nevím
- 9) Co Vás vedlo k zahájení studia v tomto pokročilém věku?
- a) rodina
 - b) mé osobní zájmy
 - c) pracovní zájem
 - d) vyplnění volného času
 - e) přátelé
 - f) touha po znalostech
 - g) snaha být začleněn do společnosti
 - h) snaha udržet se „v obraze“
 - i) mít postavení, titul
- 10) Znamenalo pro vás zahájení studia zásadní změnu v životě?
- a) ano
 - b) ne
 - c) nevím, nedokážu posoudit
 - d) mírná změna
- 11) Z jakých důvodů byste studium ukončil/a?
- a) ze zdravotních důvodů
 - b) nebavilo mě to
 - c) daleké dojíždění
 - d) finanční důvody
 - e) jiné, uveďte
- 12) Víte, jaké jiné možnosti v oblasti edukace máte?
- a) ano, uveďte jaké
 - b) ne
- 13) Jak jste s o možnosti vzdělávání dozvěděl/a?
- a) z médií
 - b) z rodinného kruhu
 - c) od známých
 - d) náhodně
- 14) Jak studium hodnotíte?
- a) kladně
 - b) záporně
 - c) neutrálně

- 15) Pomůže Vám studium k lepšímu uplatnění, sebeuplatnění se?
- a) ano
 - b) ne
 - c) nevím
 - d) nedokáži posoudit
- 16) Jaký typ výuky preferujete, vás zaujme nejvíce?
- a) ústní přednáška
 - b) přednáška s prezentací
 - c) exkurze
 - d) debata s odborníkem
 - e) vlastní tvorba
 - f) jiný, uveďte
- 17) Pociťujete při studiu stres?
- a) ano
 - b) ne
 - c) nevnímám jej
- 18) Jak hodnotíte náročnost studia na stupnici od 1 do 5, kdy 1=snadné, 5=velmi náročné?
-
- 19) Je pro Vás studium natolik atraktivní, že byste i po ukončení stávajícího programu pokračoval/a například v jiném oboru?
- a) ano
 - b) ne
 - c) nevím
- 20) Setkáváte se při studiu s nějakými problémy, které vám stěžují studium?
- a) ano, uveďte s jakými
.....
 - b) ne
- 21) Doporučil/a byste studium i dalším starším spoluobčanům, a proč?
- a) ano.....
 - b) ne.....
- 22) Jsou pro vás lektoři, vyučující, přednášející motivačním prvkem?
- a) ano
 - b) ne
 - c) nevím

Příloha 2

Fotografie pořízené při vyplňování dotazníků

Snímky byly pořízeny v průběhu vyplňování dotazníků respondenty na Univerzitě třetího věku v Olomouci. Senioři na nich nejsou zachyceni tak, aby fotografie vyžadovaly jejich souhlas s uveřejněním.

Příloha 3

Strategie celoživotního učení ČR – analýza stavu (www.msmst.cz)

2.3 SOUHRNNÉ VÝSLEDKY ANALÝZY SOUČASNÉHO STAVU ROZVOJE ČŽU – SWOT ANALÝZA			
Silné stránky	Slabé stránky	Příležitosti	Hrozby
<ul style="list-style-type: none"> • Většina obyvatel dosáhla středního vzdělání (vyššího sekundárního stupně). • Nízký počet obyvatel disponuje pouze základním vzděláním (nižším sekundárním stupněm). • Nadprůměrné výsledky funkční gramotnosti na 1. stupni ZŠ. • Nízký podíl žáků, kteří předčasně opouštějí vzdělávací systém (resp. střední tj. vyšší sekundární stupeň vzdělávání). • Široké teritoriální pokrytí vzdělávacími institucemi všech stupňů a typů. Rozmanitý systém terciárního vzdělávání (VOŠ, veřejné, soukromé a státní VŠ). • Decentralizovaný systém VŠ s plnou akademickou svobodou, otevřený Evropě. • Velká a obsahově diverzifikovaná nabídka studijních programů terciárního sektoru. • Vysoká poptávka po terciárním vzdělávání, zejména po vysokoškolském studiu. • Rozmanitost a pestrost poskytovatelů zájmového vzdělávání a velký věkový rozptyl jeho účastníků. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nízký celkový podíl populace s VŠ vzděláním; omezená společenská prestiž a kvalifikační ukotvení bakalářského stupně vzdělání. • Nedostatečná kvalifikační vybavenost starší populace. • Nízká míra vybavenosti domácností aktuálními ICT (PC, internet). • Regionální rozdíly ve vzdělanostní úrovni populace. • Nízká vzdělanostní mobilita (děti nedosahují vyšší úrovně vzdělání než rodiče). • Nízká úroveň rozvoje klíčových kompetencí (vč. jazykových a ICT). • Nízká účast sociálních partnerů na rozvoji celoživotního učení. • Chybí ucelený systém identifikace vzdělávacích potřeb a dostupný individualizovaný systém poradenských a informačních služeb. • Brzká selektivita vzdělávacího systému, omezená prostupnost. • Konzervativní postoje VŠ, malá míra vzájemné spolupráce, převažující orientace na graduální studium, pomalý rozvoj distančního studia na VŠ a VOŠ, které by umožňovalo kvalitní studium při zaměstnání, nedostatečná vazba na požadavky praxe a omezená spolupráce se zaměstnavateli. Studijní nabídka stále ještě plně neuspokojuje míru poptávky po terciárním vzdělání. • Přetrvávající nerovnost v přístupu k terciárnímu vzdělávání, projevující se zejména nižší mírou přístupu studentů z nižších sociálních vrstev. • Menší zájem o studium technických oborů a vysoká míra neúspěšnosti při tomto studiu. • Neexistence systémového prostředí (systémové i finanční bariéry) pro další vzdělávání omezuje jeho rozvoj – na nabídkové straně chybí systém zajišťování kvality vzdělávacích programů i vzdělávatelů; na poptávkové straně stimuly pro účast. • Nízká účast dospělých ve všech formách dalšího vzdělávání. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vytvoření otevřeného prostoru pro ČŽU (Národní soustava povolání, Národní soustava kvalifikací a uznávání neformálního vzdělávání a informálního učení podle zákona č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání, modulový a kreditní systém ve vazbě na ECVET atd.). • Zvýšení poptávky po volnočasových aktivitách dětí, mládeže i dospělých umožní jejich další rozvoj. • Kapacity základních a středních škol jsou využitelné pro další vzdělávání – školy centra vzdělanosti obce. • Kurikulární reforma na ZŠ a SŠ umožní rozvoj klíčových kompetencí a prohloubení motivace k ČŽU. • Expanze terciárního sektoru umožní zevšeobecnění středního odborného vzdělávání a větší důraz na klíčové kompetence. • Diverzifikace terciárního sektoru v návaznosti na Boloňský proces umožní další rozvoj bakalářských studijních programů orientovaných do praxe. • VŠ se mohou stát regionálními centry vzdělanosti a výzkumu nebo do vznikajících regionálních center ČŽU aktivně vstoupit. • Rozvoj distančního vzdělávání zapojí do vzdělávání další cílové skupiny, zejména ekonomicky aktivní dospělé. • Účast škol terciárního sektoru v mezinárodních vzdělávacích projektech a v projektech ESF otevírá možnosti rozvoje vzdělávacích aktivit a inovace studijní nabídky směrem k dalšímu rozvoji vzdělávání dospělých a podpoře ČŽU. • Zrychlení technologických změn a alokace kvalifikačně náročných investic povede ke zvýšení poptávky po dalším vzdělávání v průběhu produktivního věku. 	<ul style="list-style-type: none"> • Neprovázanost politik v oblasti vzdělávání, průmyslu, zdravotnictví, sociálních služeb a kultury. • Nesoulad nabídky kvalifikací s potřebami hospodářské sféry (kvantitativně i kvalitativně); neprovázanost sféry vzdělávání se sférou práce vč. nedostatku praxe pro studující. • Nedostatečná péče o talenty, orientace na průměr. • Nerovnost v přístupu ke vzdělání povede k sociálnímu vylučování a může ohrozit sociální soudržnost. • Druhý stupeň ZŠ a střední (tj. vyšší sekundární) vzdělání s výučním listem se mohou stát druhořadou vzdělávací cestou pro různým způsobem znevýhodněné. Nedostatky v kvalitě terciárního sektoru vzdělávání (neuspokojivá provázanost výuky s výzkumem i s potřebami hospodářské sféry, stárnoucí pedagogický sbor, nepřipravenost pedagogů na specifika vzdělávání dospělých aj.). • Nedostatek financí v terciárním sektoru, vysoká závislost na státním financování a nízká podpora financování ze soukromých zdrojů omezují jeho rozvoj. • Nedořešené zařazení bakalářského studia do odpovídající kvalifikační úrovně vede k upřednostňování zájmu bakalářů o okamžité pokračování ve studiu magisterských programů před odchodem do praxe. • Slabé zapojení nezaměstnaných do rekvalifikační povědi k prohlubování jejich dlouhodobé nezaměstnanosti a k hrozbě sociálního vylučování.

Příloha 4

Řád celoživotního vzdělávání Univerzity Palackého v Olomouci
(www.upol.cz)

ŘÁD CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

Akademický senát Univerzity Palackého v Olomouci se podle § 9 odst. 1 písm. b), § 17 odst. 1 písm. i) a § 60 odst. 1 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění zákona č. 147/2001 Sb., usnesl na tomto Řádu celoživotního vzdělávání Univerzity Palackého v Olomouci:

článek 1 Úvodní ustanovení

Tento Řád celoživotního vzdělávání Univerzity Palackého v Olomouci (dále jen “řád”) upravuje v souladu s ustanovením § 60 odst. 1 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), v platném znění, (dále jen “zákon”) bližší podmínky celoživotního vzdělávání na Univerzitě Palackého v Olomouci (dále jen “UP”).

článek 2 Základní ustanovení

- 1) Celoživotním vzděláváním se rozumí takové druhy vzdělávání, které umožňují získávat jeho účastníkům znalosti, doplňovat, prohlubovat, obnovovat nebo rozšiřovat vědomosti, dovednosti, kvalifikaci a odbornou způsobilost k výkonu specializované činnosti.
- 2) Způsob vzdělávání podle odstavce 1 je otevřený zájemcům různého věku, odborného zaměření a předchozího vzdělání.
- 3) Účastník celoživotního vzdělávání (dále jen “účastník”) není studentem podle zákona.

článek 3 Program celoživotního vzdělávání

- 1) Program celoživotního vzdělávání (dále jen “program”) může být dvojího typu, a to:
 - a) orientovaný na výkon povolání,
 - b) zájmový.
- 2) Studium v programu může být uskutečňováno prezenční, distanční nebo kombinovanou formou, a to zejména jako typ:
 - a) řádného studia
 1. specializačního,
 2. rekvalifikačního,

3. rozšiřujícího,
4. doplňujícího,
- b) mimořádného studia vybraných předmětů akreditovaného studijního programu organizovaného
 1. samostatně pro cizince,
 2. jako tématický cyklus,
 3. jako kurz,
 4. jako odborné soustředění,
 5. jako přednáška, přednáškový cyklus nebo seminář.
- 3) Program může být uskutečňován:
 - a) UP,
 - b) fakultou UP (dále jen “fakulta”),
 - c) více fakultami společně,
 - d) dalšími součástmi UP.
- 4) Fakulta nebo další součást UP uskutečňuje celoživotní vzdělávání v programech, které spolu s uvedením typu a formy studia podle odstavce 1 a 2 vyhlašuje rektor, děkan nebo ředitel příslušné součásti UP (dále jen “ředitel”).
- 5) Informace o programu musí být v dostatečném časovém předstihu zveřejněny způsobem k tomu obvyklým a účastníci s nimi musí být předem seznámeni.
- 6) Rektor, děkan nebo ředitel jsou povinni seznámit s programem Vědeckou radu UP.

článek 4 Přijímání ke studiu

- 1) Ke studiu v programu přijímá uchazeče o celoživotní vzdělávání (dále jen “uchazeč”) rektor, děkan nebo ředitel, a to podle kapacitních možností UP, fakulty nebo příslušné součásti UP. Na proces přijímání uchazeče ke studiu podle tohoto řádu se přiměřeně vztahují ustanovení Řádu přijímacího řízení UP.
- 2) Zájmový program je určen zejména uchazečům s úplným středním vzděláním.
- 3) Program orientovaný na výkon povolání je určen uchazečům s vysokoškolským nebo úplným středním vzděláním.

článek 5 Ukončení studia

- 1) Způsob ukončení studia podle tohoto řádu stanoví program. Je-li součástí programu závěrečná zkouška, jmenuje rektor, děkan nebo ředitel k jejímu provedení nejméně tříčlennou komisi. Závěrečnou zkoušku lze opakovat nejvýše dvakrát, přičemž ji musí účastník složit nejpozději do dvou let po skončení akademického roku, ve kterém se zapsal do posledního ročníku studia podle stanoveného v programu.
- 2) Absolventům zájmového programu vydá UP osvědčení o absolvovaném studiu v rámci celoživotního vzdělávání.
- 3) U mimořádného studia organizovaného samostatně pro cizince musí osvědčení, popřípadě v něm uvedené označení absolventa, odpovídat mezinárodním akademickým zvyklostem.
- 4) Podmínkou absolvování programu orientovaného na výkon povolání je vykonání závěrečné zkoušky, jejíž součástí může být písemná práce. Absolventům tohoto programu vydá UP osvědčení o absolvovaném studiu v rámci celoživotního vzdělávání, v němž je uvedena způsobilost, kterou absolvent ukončením studia získal a doklad o složení závěrečné zkoušky, s uvedením klasifikace jejích jednotlivých předmětů.

článek 6

Úhrady za studium

- 1) Výši úhrady za studium v uskutečňovaném programu a za vydání osvědčení o absolvovaném studiu (dále jen "úhrada") v rámci celoživotního vzdělávání je smluvní nebo ji stanoví rektor nebo s jeho souhlasem na základě kalkulace:
 - a) děkan, nebo
 - b) ředitel.
- 2) Zaplacení úhrady se prokazuje zpravidla nejpozději při zahájení programu, nebo je dáno smlouvou.
- 3) Zaplacení úhrady je podmínkou vydání osvědčení podle čl. 5 odst. 2 až 4.
- 4) Zaplacení úhrady může rektor, děkan nebo ředitel prominout těm účastníkům, kteří jsou současně studenty UP. Zaplacení úhrady se nevyžaduje po účastnících mimořádného studia organizovaného samostatně pro cizince, stanoví-li tak dohoda o spolupráci uzavřená UP podle ustanovení § 6 odst. 1 písm. i) zákona.

článek 7

Zvláštní ustanovení

- 1) Stane-li se absolvent celoživotního vzdělávání uskutečňovaného v rámci akreditovaného studijního programu studentem podle zákona, mohou mu být kredity získané v takovém programu na základě jeho žádosti uznány až do výše 60% kreditů potřebných k řádnému ukončení studia, k němuž byl přijat.
- 2) O žádosti podle odstavce 1 rozhoduje rektor nebo děkan po vyjádření příslušného kolegia oboru. Na rozhodnutí se vztahuje § 68 zákona.

článek 8

Ustanovení společná a závěrečná

- 1) Bližší podrobnosti o studiu v programech a výši úhrad za toto studium a způsobu jejich placení stanoví:
 - a) vnitřní nebo jiný předpis fakulty nebo další součásti UP, nebo
 - b) rektor, děkan nebo ředitel.
- 2) Na studium v programu se přiměřeně vztahuje Studijní a zkušební řád UP.
- 3) Tento řád byl schválen podle § 9 odst. 1 písm. b) zákona Akademickým senátem UP dne 3. října 2001.
- 4) Tento řád nabývá platnosti podle § 36 odst. 4 zákona dnem registrace Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Romana Blahová
Katedra:	Katedra antropologie a zdravotní vědy
Vedoucí práce:	PhDr. et Mgr. Jitka Tomanová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Motivace vzdělávání seniorů, univerzity třetího věku, možnosti a aspekty jejich edukace.
Název v angličtině:	Motivation for education of seniors, university of the third age, alternativ and aspects of their cultivation.
Anotace práce:	Diplomová práce je ve své výzkumné části zaměřena na zjištění hlavních motivačních faktorů ke vzdělávání seniorů a na vliv počátečního vzdělání ke vzdělávání dalšímu. Popisuje stáří, motivaci obecně, možnosti vzdělávání seniorů a také nejčastější problémy, se kterými se senioři při studiu potýkají.
Klíčová slova:	Senior, stáří, vzdělávání, celoživotní vzdělávání, edukace, motivace, problémy při studiu.
Anotace v angličtině:	This thesis is in its research part focused on the main motivating factors for education of seniors and the impact of initial education to further education. Describes the process of aging, general motivation, seniors learning opportunities and the most common problems that the seniors are encountered with during study.
Klíčová slova v angličtině:	Senior, age, education, lifelong learning, education, motivation, problems in the study.
Přílohy vázané v práci:	Dotazník Fotografie pořízené při výzkumu Strategie celoživotního učení ČR – analýza stavu Řád celoživotního vzdělávání Univerzity Palackého v Olomouci
Rozsah práce:	80 stran
Jazyk práce:	český